

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 27

1946

UPPSALA 1946

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1947
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
46265

Tegnérns första riksdag.

Av Göte Jansson.

Under riksdagarna 1817—18 och 1823 hade Tegnér tjänstgjort som rådgivare åt sina vänner och väntat, att deras politiska verksamhet skulle bidra till att förbättra landets olyckliga ekonomiska läge. I den långa riksdagen 1828—30 deltog han själv för första gången som riksdagsman. Många värdefulla upplysningar om hans förhoppningar, farhågor, skiftande stämningar och reaktioner giva oss de ännu icke publicerade tegnérska familjebreven, vilka alltjämt befinna sig i familjen Tegnérns ägo. Nästan varje postdag under Stockholmsvistelsen skrev han trots allt jåket brev till de sina hemma på Östrabo eller till den äldste sonen i Lund. Dessa hastigt nedkastade rader vittna på ett särskilt rörande sätt om skaldens alltid vakna omsorger om de sinas välfärd och om hans ständiga ångslan för att sjukdom och andra olyckor skola drabba maka och barn. De vittna om ett lyckligt och förtroendefullt förhållande mellan den store skalden och hans hustru och motsäga — åtminstone för denna tid — prosten Schönbecks partiska och förvridna teckning av biskop Tegnér och hans familj.¹ Elof Tegnérns pietetsfulla skildring av livet på Östrabo tyckes komma sanningen betydligt närmare, i den mån dessa tegnérska familjebrev få anses äga bevisvärde.² Stockholmsvistelsen måste ha varit ett verkligt kraftprov för den ofta sjuke skalden; också ha understundom hans brev under dessa år karaktären av sjukhusjournal. Man kan ej undgå att vid studiet av Tegnérns privata korrespondens från 1830-talet få det intrycket, att hans hälsa var om icke bruten så i varje fall alltid ytterst vacklande. Hans arbetsbördan var också tung. Vid sidan av alla plena i ståndet och ekonomiutskottet och en vidlyftig korrespondens för stiftets räkning accepterade han dagligen inbjudningar från en stor umgängeskrets, som representerade allt vad Stockholm hade av namnkunnigt och stort under denna tid.³ Den beundran, ja, förgudning, som han överallt mötte, bidrog till en överdriven känslighet för kritik hos honom, till ett visst överlägset uppträdande mot ämbetsbröder och till ett djupt förakt för all popularitet. Man kan fråga sig, om någonsin en svensk skald tidigare så starkt frestats glömma, att han blott är en människa. Det vittnar gott om Tegnér, att

---

Denna uppsats behandlar några av de problem, som närmare diskuteras i en kommande gradualavhandling om Es. Tegnérns politiska uppfattning och ställning till vissa samhällsproblem. Avsnittet 1815—1839 föreligger för närvarande i tryckfärdigt skick.

¹ H. Schönbeck, *Prelater*, s. 27 ff. Jfr Brandes, *Mennesker og Værker*, s. 206 f.

² Elof Tegnér, *Från farfarsfars och farfars tid*, s. 245 ff.

³ Se om detta Elof Tegnér, *a. a.*, s. 318 ff.

han dock så väl kunde bära all denna hyllning. Under hela riksdagen bodde han tillsammans med sin gamle vän Heurlin, vilken under riksdagens lopp — mycket tack vare Tegnér's ivriga bemödanden — utnämndes till domprost i Växjö. De båda vännerna hade sitt kvarter hos en assessor Olde i Salviigränd, där de åtnjöto mycken välvilja, vilket Heurlin ansåg helt vara Tegnér's förtjänst. I sin självbiografi framhåller Heurlin, att de kommit överens om att ej söka påverka varandra i politiskt avseende. »Jag kom öfverens med T.», skriver han där, »att vi väl skulle samtala om ärenderna, men icke eljest vilja inverka på hvarandra, och att om vi voro af olika meningar borde detta icke inverka på våra vänskapsförhållanden.»¹ Det går icke heller att leda i bevis, att Heurlin under denna riksdag skulle ha påverkat Tegnér i konservativ riktning. Däremot hände det, att biskopen och hans domprost i vissa frågor voro av olika meningar och till och med på samma plenum framförde motsatta åsikter, något som skall ha irriterat Tegnér, om man nu får tro Heurlins säkerligen ganska subjektiva anteckningar. Denne hade ju på liberalt håll utpekats som Tegnér's onda genius, som förorsakade skaldens övergång till det konservativa lägret. Naturligtvis sökte han i sin självbiografi bemöta sådana beskyllningar. Heurlin ägnade sig för övrigt mest åt rent ekonomiska frågor, under det att kulturfrågorna, framför allt skolans och kyrkans problem, väckte skaldens intresse. Detta stämmer också väl överens med den betydelsefulla roll, som Tegnér — i likhet med Herder, Geijer och Järta — ger de andliga värdena i statens höga uppgift att vara en bildningsanstalt för mänskligheten.² Så uppträdde han ytterst verksam i frågan om löneförbättring åt lärare vid högskolor och gymnasier, för antagandet av den nya psalmboken och mot motionen om indragning av vissa helgdagar. Opinionsnämnden och juryn betraktades av Tegnér som främmande utväxter på vår statsförfattning, och hans häftiga anfall på dessa institut var för honom en strid för den svenska grundlagens principer och anda. Att döma av vissa uttalanden i debatten om juryn var skalden en varm vän av tryckfriheten. Han blev också efter sin önskan invald i »allmänna besvär- och ekonomiutskottet», där undervisningsfrågorna skulle behandlas.³ Någon jämförelse med Geijers intensiva strävan och positiva betydelse under 1828—30 års riksdag tål ingalunda Tegnér's politiska verksamhet. Han yttrade sig visserligen 92 gånger denna riksdag, men hans anföranden voro ofta korta och av föga vikt, och blott vissa kulturella och kyrkliga frågor kunde fånga hans intresse. Vår uppgift är icke heller att på något sätt mäta hans insatser i tidens politiska liv utan i stället söka iakttaga, vilken roll detta spelat för skalden personligen och vilka spår det satt i hans diktning. Under hela 1820-talet följde skalden en bestämd linje i sitt politiska tänkande och handlande, och han sökte alltid — trots vissa häftiga reaktioner — gå medelvägen mellan ytterligheterna. Uppgiften blir även att undersöka, om han under riksdagen 1828—30 lämnade sin moderat-liberala linje och närmade sig den mera konservativa uppfattning, som

¹ I. Ch. Heurlins självbiografi, Lunds universitetsbibliotek. Citatet är kontrollerat efter »Anteckningar och brev av K. I. Heurlin». Alinska Afskriftssamlingen F. 859 s., UUB.

² Tegnér, *Saml. skrift.* 4, s. 92, 123 ff.

³ Tegnér till Anna Tegnér, 18 nov. 1828, Tegnér'ska familjebreven, Lund. (I det följande förkortat till T. fb. L.)

kännetecknar hans sista år i det offentliga livet, t. ex. under riksdagen 1840—41.

Riksdagen 1828—30 blev av största betydelse för den inre politiska utvecklingen i Sverige. Motsättningarna mellan den konservativa och byråkratiska regeringen och den liberala oppositionen skärptes avsevärt under 1830-talet. »De menlösa tidernas» politik under 1820-talet var förbi, och på liberalt håll sattes kravet på parlamentarism främst. Som bekant förstod regeringen att genom den förslagne frih. C. J. af Nordin och, sedan denne dragit sig tillbaka, genom kungagunstlingen greve Magnus Brahe skapa ett säkert regeringsparti och över huvud medelst inkonstitutionella metoder behärska den liberala oppositionen. Från riksdagens början hävdade Tegnér sin självständiga ställning gentemot de båda lägren. Hans uttalanden i breven till hustrun visa tydligt, att han fortfarande fördömde överdrifterna hos både regeringen och oppositionen. Säkerligen måste man giva hans förtrogna meddelanden till sin maka ett större bevisvärde än varje offentligt uttalande. Hon hyste för övrigt föga intresse för riksdagspolitiken, varför Tegnér icke hade någon anledning att försiktigt väga sina ord i breven till henne. »Dock jag glömmet», skriver han en gång till hustrun, »att du är klokare än jag och ej frågar efter Riksdagsärenden.»¹ Ingen rimlig anledning fanns för honom att dölja sina verkliga åsikter i dessa brev, som ej voro ämnade för offentligheten eller eftervärlden. Alltid hade han under tidigare riksdagar fruktat, att överdrifterna å båda sidor skulle leda till för landet olyckliga konsekvenser. Samma farhågor hyste han även nu. Redan i december 1828 var han ganska missnöjd med riksdagens gång. Regeringens överdrivna anspråk och oppositionens lika envisa motstånd skulle enligt hans mening ge upphov till verklig fiendskap.² »I öfrigt arbetas nu flitigt», skriver han den 16 januari 1829, »men Riksdagsproceduren är så förvänd, de dumma motionerna så tallösa, Regeringens propositioner så öfverdrifna att jag tror Riksdagen om den också en gång slutar, åtminstone ej slutas väl. Spänningen är stark mellan vederbörande: jag har hittills ej deltagit deri: men Heurlin har låtit indraga sig deri mer än jag skulle önskat. Han är mycket activ vid Riksdagen och jag önskar blott att han icke, på ett eller annat sätt kommer att ångra det. Låt detta allt emedlertid vara oss emellan.»³ Tegnér skulle ofta få anledning att klaga över att Heurlin invecklade sig alltför mycket i de politiska intrigerna med risk att förlora sin självständighet. Missnöjet över riksdagens gång fortfor, och kritiken riktades mot båda lägren. Tillståndet vid riksdagen förbittrade skaldens sinne, och han bad sin hustru, att hon ej skulle räkna honom till last, om han understundom visade något missnöje. Han betonade alltid, hur han uppriktigt önskade både regeringens och folkets väl. Det skar honom i hjärtat, när han såg, klagade han, hur falskhet, ensidighet och oförstånd förfuskade allt.⁴ Han beklagade också sitt fädernesland, som »ifrån hedenhös aldrig haft tålmod att vara slaviskt eller förstånd att vara fritt».⁵ Så vitt man kan sluta av hans direkta uttalanden, tycks han alltjämt följa sin klassiska linje, den medlingspoli-

¹ T. till Anna T. 24 febr. 1829, T. fb. L.

² T. till Anna T. 5 dec. 1828. T. fb. L.

³ T. till Anna T. 16 jan. 1829, T. fb. L.

⁴ T. till Anna T. 3 mars 1829, T. fb. L.

⁵ T. till M. von Schwerin, 29 april 1829, *Saml. skrift.* 6, s. 476 f.

tik, som är så karakteristisk för honom under 1820-talet. Ett skönt poetiskt uttryck för sin längtan efter försoning mellan de stridande och för sitt lagbundna frihetsideal har han givit i den dikt, som han skrev till prästernas nyårsdag den 1 maj 1829:

Och när på Mälarvågen aftonljuset,
En hectisk rodnad likt, har slocknat ut,
Då se vi opp till mörkblå Riddarhuset,
Det stjernbeströdda, der all split tar slut.

Dit bedje vi till Kungars Kung att styra
Så rådslag som beslut till landets väl,
Och till den frihet, som ej heter yra,
Och till den lydnad, som ej heter träl.¹

Ett av Tegnér's mest utpräglade drag var självständighet, och under denna tid vittna många av hans uttalanden i olika frågor om hur fullständigt obunden han stod gentemot skilda åsiktsriktningar och även om hans bestämda vilja att ej gå i något ledband. Mot det som vanligt regerings-trogna prästeståndet var han synnerligen kritisk, även om man måste taga hänsyn till de vanliga tagnér'ska överdrifterna. Inom detta stånd väcktes enligt Tegnér's mening blott småaktiga och egennyttiga förslag, vilka han så litet som möjligt ville befatta sig med.² När Elof Tegnér skriver, att växjöbiskopen stod i ett vänskapligt förhållande till sina ståndsbröder, måste man konstatera, att det är en sanning med modifikation.³ Då Tegnér under riksdagen fick veta, att sonen Christoffer slutligen bestämt sig för den prästerliga banan, skrev han följande till honom: »Jag är glad att Du deciderat dig för Prestståndet, det aktningvärdaste af alla när det drifves med förstånd och upplysning, liksom det uslaste af alla när det förenas med fördom, hyckel och jesuitism, hvaraf jag tyvärr alla dar ser exemplen för mig vid Riksdagen, liksom hemma i Stiftet.»⁴ Ofta uttalade han sitt förakt för »obscuranterna» inom ståndet, vilka han tydligen ansåg vara i pluralitet. Med dessa utkämpade han också mången strid för liberala idéer och för förnuftiga reformer, såsom vi snart skola finna. Då man kom till det viktigaste skedet under riksdagen, under vilket de stora frågorna skulle avgöras, anmärkte Tegnér, att han icke funnit någon ära och redlighet hos sina ämbetsbröder vid behandlingen av dessa problem, som de ej heller förstode. Lika illa vore det med de mindre frågorna, som de trodde sig begripa.⁵ Hans intelligensaristokratiska hållning gentemot ståndsbröderna skaffade honom många fiender, och den tydliga respekt och välvilja konungen vid åtskilliga tillfällen visade honom, uppväckte

¹ *Saml. skrift.* 6, s. 38 f.

² T. till Anna T. 5 dec. 1828, T. fb. L.

³ Elof Tegnér, *a. a.*, s. 310. Den kände prästen A. Eurén berättar i sina minnen, hur firad Tegnér blev under riksdagen, men säger sig själv snart ha fått ögonen öppna för det stora snillets brister. Eurén gick till och med så långt i sitt ungdomliga nit, att han i en predikan i Klara kyrka julen 1828 talade om snillen, som högtidligen ägnat sig åt Herrens tjänst men mera söndrade och missledde än i frid förenade och till Gud förde människorna. Franzén skall ha varit mycket stött över denna utmanande predikan i hans egen församling, tills Eurén lyckats övertyga honom om att angreppet gällde icke Selmas skald utan Frithiofs. (Eurén, *Minnen* 1, s. 308 f., UUB. X 260 p.) Se även Sverker Ölander, *Den Eurén-Snellmanska samlingen i Uppsala i: Kyrkohist. Årskrift*, 1943, s. 197 f.

⁴ T. till Christ. T. 27 jan. 1829, T. fb. L.

⁵ T. till Anna T. 25 sept. 1829, T. fb. L.

mycken avundsjuke i ståndet.¹ »För öfrigt äro Presterna stötta», skriver han till sin maka, »derföre att jag aldrig går på deras klubb, (dit Wingård kryper hvar afton) och i allmänhet ej komplimenterar dem, icke ens dricker brorskål med dem: men jag håller vid min gamla lära, här som annorstädes: jag söker aldrig någon popularitet: populariteten måste söka mig. Annars kan den gerna uteblifva, ty jag behöfver den icke. Men när det gäller letar hon nog opp mig.»² Här liksom i Växjö var tiden honom för trång, klagade han i brev till hustrun, åsikterna för små och människorna för ömkliga.³ Särskilt framträder Tegnér's självständighet gentemot de mest prominenta medlemmarna av prästeståndet, Geijer, Wallin och Wingård. Förhållandet till Geijer förblev det gamla. I de flesta frågor hade de fullständigt motsatta åsikter, och en viss misstänksamhet och retlighet från Geijers sida framkallade tillfälliga irritationer, något som vi skola finna i det följande. Däremot erkände Tegnér alltid ridderligt och öppet sin väns förtjänster och visade sin uppriktiga vänskap genom att oegennyttigt i Svenska akademien genomdriva, att Geijer årligen erhöi 850 rdr bc av Leopolds pension. »I allt fall är man, vid sådana tillfällen», skriver han till sin hustru, »icke *sig sjelf*, utan *andra* närmast.»⁴ För Geijers skull fick Tegnér många ovänner bland dem, som själva önskade del i Leopolds pension, »men Geyer ehuru i många fall en narr», skriver Tegnér om detta, »är dock en stor man och jag vet få jag håller så af som honom, ehuru vi nästan i allt tänka olik.»⁵ Motsättningarna mellan de båda skärptes under riksdagsstriderna, men trots den absoluta olikheten i åsikter erkände Tegnér då som alltid Geijers storhet. »Tegnér's hållning till Geijer har en själens överlägsenhet», säger Landquist, »som Geijer icke i samma grad visar mot sin store landsman.»⁶ Till prästeståndets »obscuranter», som reaktionärt motarbetade varje förnuftig reform, räknade Tegnér även Wallin. Ett ömtåligt tvisteämne inom ståndet blev frågan om drottning Desiderias kröning, vilken en fraktion av prästerna med Wallin i spetsen ville förhindra, därför att hon icke avsvurit sig sin katolska bekännelse. Tegnér vände sig skarpt mot detta och försäkrade, att han aldrig skulle låna sig till en dylik intolerans. Wallin sökte övertala honom men misslyckades fullständigt.⁷ Tegnér berättar om flera märkliga samtal, som han haft med Karl Johan och vilka han blott muntligen vågar beröra.⁸ »Derom (kröningen) har jag haft ett samtal med kungen», skriver han till sin hustru, »märkvärdigt nog, men mellan fyra ögon och som jag således ej kan omtala. Jag fruktar att det bruljerar Wallin och mig.»⁹ Även med Wingård hade han häftiga sammanstötningar, men Tegnér synes under riksdagens lopp ha kommit till en alltmera positiv uppfattning av göteborgsbiskopen, som han ansåg vara den bästa stiftschefen och med vilken han ej gärna ville vara oense.

Tegnér's självständighet under denna riksdag visar sig ej minst i hans obe-

¹ T. till Anna T. 24 mars 1829, T. fb. L.

² T. till Anna T. 17 febr. 1829, T. fb. L.

³ T. till Anna T. 16 dec. 1828, T. fb. L.

⁴ T. till Anna T. 27 nov. 1829, T. fb. L.

⁵ T. till Anna T. 17 nov. 1829, T. fb. L.

⁶ Geijer, *Saml. Skrift.* 13, s. III.

⁷ T. till Anna T. 24 juli 1829, T. fb. L.

⁸ T. till Anna T. 22 maj 1829, T. fb. L. Jfr t. ex. G. Carlquist, *Landshöfdingen Gustaf Wathier Hamilton och hans anteckningar från Karl Johans tiden.* s. 162—163.

⁹ T. till Anna T. 31 juli 1829, T. fb. L.

nägenhet att i något avseende behaga de store, det må gälla konungen eller excellenserna. Visserligen var växjöbiskopen ofta bjuden till hovet, men han gick hellre till kronprinsen än till kungen, mot vilken han rätt ofta är tämligen kritisk. Ja, understundom finner man hos honom en direkt motvilja mot Karl Johan. När hans hustru i ett brev berört möjligheten, att Tegnér under riksdagens lopp kunde få Nordstjärneorden, uttalade han sitt djupa förakt för en dylik kunglig utmärkelse och kritiserade fränt, hur Karl Johan utnyttjade tjänste- och ordensutnämningarna som ett band på riksdagsmännen och avsiktligt uppsköt befordringarna till riksdagens slut. I allmänhet tyckes konungen ha använt varje förevändning att dröja med att utnämna de riksdagsmän, som sökte tjänster, för att ha dem politiskt i sin hand. Ätminstone var det Tegnérns uppfattning.¹ »Han vill ha detta band på Riksdagsmännen», heter det i ett mycket intressant brev om denna sak, »men icke binder han dermed mig. Först vid Riksdagens slut tror man att nådepåsen slipper lös: men du kan vara öfvertygad att jag *aldrig* dertill kommer i fråga. H. M. är mig onådig emedan jag aldrig bugar mig utan i högsta nödfall, aldrig går till hofs utan när jag är tvungen och i allmänhet aldrig förnekar mina tänkesätt, som ej äro hans. Jag är väl en obetydlig person, men dock icke så obetydlig att jag kan vara i behof af en så usel distinction. Om jag är Comendeur el. Riddare frågar väl både samtid och efterverld likså litet efter som jag sjelf. I brist på någon bättre hjälper jag mig nogsamt fram med min egen stjärna, den der lyser nästan så godt som Faxes och Wallenbergs. Comendeurskapet kostar dessutom 300 rdr Bco hvarföre det vore långt nyttigare att jag köpte mössaskar[?].»² Detta äkta tegnérska utbrott visar med all tydlighet, att man ingalunda kan placera honom inom det rätt devota regeringspartiet. Detta är ju faktiskt ett stycke tegnérska självkaraktistik: intelligensaristokratens förakt för de stores ynnestbevis, känslan för den egna förtjänstens värde och strävan efter självständighet. Han hjälper sig fram med sin egen stjärna, som i glans kunde tävla med hans ämbetsbröders ordensstjärnor. Tegnér har förblivit den liberale Frithiof. Alltjämt gällde för honom, att »stark ström med egna vågor går genom hafvet».

I vilken utsträckning kungen i själva verket utnyttjade sin befodringsmakt i politiska syften för att belöna riksdagsmeriter och vinna anhängare, är naturligtvis nu svårt att avgöra. Heurlin blev dock under riksdagen utnämnd till domprost i Växjö, vilket helt och hållet var Tegnérns förtjänst.

¹ Om den väntade utnämningen av professor P. Thyselius till biskop i Strängnäs stift skrev Tegnér den 7 mars 1828 till hustrun: »Thyselius tros bli utnämnd på onsdag. Jag och flere med mig ha gjort allt möjligt för Franzén, men kungen är envis och föreställer sig att T. skall styra prestståndet vid nästa Riksdag. Mig synes saken temligen otrolig och med visshet vet jag att han ej styr mig. Hans utnämmande kommer tvertom att väcka allmänt missnöje i och utom prestståndet.» (T. till Anna T. 7 mars 1828, T. fb. L.).

Tegnér kunde aldrig tåla Thyselius, som han ansåg för en lismare, som sökte behaga de store. Han trodde att Karl Johan ville belöna Thyselius' revisionsförtjänster och därför envist stod fast vid sitt beslut att utnämna denne i den förhoppningen, att Thyselius skulle bli en bra riksdagsbiskop. »Hvad kungen gör», skriver Tegnér till biskop Faxen, »är väl gjordt, och jag vill ej heller disputera den nya Biskopens styrelseförmåga; men på förhand tror jag mig kunna försäkra att han åtminstone ej kommer att styra mig och mina Riksdagsmän. Rosenstein och Wingård försäkra det samma om sig och de sina, och om jag ej alltför mycket bedrar mig blifva Skåningarna af samma tanka. Wallin har sina riksdagsmän i himlen, nemligen seraferna, och de ha ingen röst på vår jordiska riksdag.» (T. till V. Faxen 27 mars 1828, Samling-Tegnér, Es., Lunds UB.)

² T. till Anna T. 30 januari 1829, T. fb. L.

Han kämpade hårt mot Heurlins fiender, som hos kungen med alla medel motarbetade denna utnämning. Självt gick dock aldrig Tegnér »garderobsvägen» till kungen, som han icke talade med annat än på direkt befallning. I stället hade han hos kronprinsen, statsrådet och statssekreterarna drivit på saken med en sådan framgång, att detta blev den första ecklesiastiska befordran, som skedde under riksdagen. Denna framgång uppväckte ett visst missnöje hos de andra biskoparna. »Och förstås af sig sjelf», skriver Tegnér om denna befordringsstrid, »att de andra Biskoparna äro missnöjda härmed, då de alltjemt *krypa* i hoftrapporna, dit jag antingen alls icke går eller åtminstone *går* rak.»¹

Hur självständig Tegnér än var, kunde han naturligtvis ej undgå att påverkas av de vänner, som stodo honom nära. När det gällde politiken, spelade säkert deras åsikter större roll än abstrakta samhällsåskådningar. Över huvud är han i sitt politiska tänkande föga beroende av utländsk politisk spekulation. Bland dem som under detta skede kunna tänkas ha utövat något inflytande på honom, märkas — utom den redan nämnde Heurlin — företrädesvis Agardh, Nordin och Wingård.

Brevväxlingen mellan Agardh och Tegnér var synnerligen livlig under den långa riksdagen 1828—30. Deras diskussioner gällde dels dagens politiska stridigheter och dels Agardhs önskan att komma bort från Lund. Naturligtvis kan man ej bevisa, i vilken utsträckning dennes åsikter bestämt Tegnér's eller tvärtom. Agardh har visserligen några gånger sagt i brev till sin vän, att de efter långa resonemang alltid till slut tänkte lika.² Sålunda lyckades han till en tid värva den i pedagogiska frågor relativt konservative Tegnér för sina mera radikala åsikter i uppfostringsfrågorna, även om Agardhs dröm att, stödd av en man med skaldens stora anseende, reformera Sveriges hela undervisningsväsende aldrig skulle förverkligas.³ Inför den snillrike Agardhs övermått av blixtrande idéer böjde sig till och med intelligensaristokraten Tegnér. I varje fall är deras politiska åskådning i allt väsentligt densamma. När det gällde samhällsproblemen, ansåg Tegnér Agardh vara en auktoritet, och han förhörde sig under riksdagen om vännens åsikter i politiska ting. Ett mycket långt Agardh-brev från våren 1829 växer nästan ut till en politisk och ekonomisk uppsats och utgör tydligen svar på frågor, som Tegnér i ett tidigare brev riktat till sin vän. Agardh säger nämligen i slutet av sin långa utläggning: »Jag har i det föregående obiter besvarat nästan alla punkterna af ditt bref. Om ständerna ser du min mening. Om utgången af comitens betänkande äfwen.»⁴ Tyvärr finns ej tegnérbrevet bevarat, men Agardhs resonemang ger ju indirekt upplysningar om i vilka frågor Tegnér utbett sig vännens råd.

Hård faller Agardhs dom över rikets ständer, partierna och tidens journalistik. En mera föraktlig sammansättning än de båda »partier», som

¹ T. till Anna T. 24 mars 1829, T. fb. L.

² *Ur Esaias Tegnér's papper*, s. 265, 278.

³ J. Adlerbeth till C. A. Agardh 10 febr. 1826, Saml.-Agardh, C. A., 1, Lunds UB. Agardh skriver bl. a. till Tegnér, att den som en gång gäve undervisningsväsendet en för mänsklighetens lycka och förädling passande gestaltning och tillämpning, förtjänade efter världens tacksamhet. »Denna tacksamhet torde endast af dig kunna vinnas.» Agardh till Es. T., odat., 1827, Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.

⁴ Agardh till Tegnér 1829, odat., det tredje Agardhbrevet 1829. (Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.)

utgjorde rikets ständer, funnes ej i Europa, försäkrade han. Man uppförde ett »apespel» med deputeradekammaren i Paris som förebild. Där funnes dock talanger, kunskaper och fosterlandskärlek, hos oss på sin höjd »muntlig talarekonst». I Stockholm började man numera förakta de pratande riksdagsmännen, men i landsorten höjde man Anckarsvärds prat och Frölichs raseri till skyarna.

Tegnér hyste alltid en djup avsky för tidens »avisskrivare». Agardh delade fullständigt dessa antipatier mot den liberala oppositionspressen, men i motsats till Tegnér ansåg han, att indragningsmakten hade ett visst berättigande, även om han ej gillade det sätt, på vilket man behållit den.¹ Han kunde ej finna, att tryckfriheten blivit »mördad», som tidningarna uttryckte det; man fick ju säga otidigheter, men i bok i stället för med »budkafle». Han uttalade sin beundran för konungen, emedan denne såg den onda anda, nämligen opinionen, som regerade jämte honom. Alltid misstrodde Agardh den allmänna opinion, som han ansåg helt bestämmas av några tidningsskrivare i Stockholm.² Det vore önskvärt, menade han, att statsrådet, i stället för att övertala konungen giva vika för opinionen, ville undersöka dess inflytande på nationen. Argus och dylika tidningar arbetade på att lossa alla samhällsband och därigenom föra landet till Polens öde. Hos adeln fann han dock den bästa samhällsandan och kraften, men dess medlemmar voro så ofantligt okunniga och enfaldiga, att de helt enkelt läto styra sig av den störste talangen. Så kunde på riddarhuset en person, som nationen givit sitt högsta förtroende, klagade Agardh, öppet förklara, att regeringen förlorat folkets förtroende, utan att någon steg upp och desavuerade honom. Mycket bestämt hävdade Agardh, att man i Sverige och enligt den svenska konstitutionen »med regeringen» icke kunde avse annat än konungen, ett intressant uttalande, som visar, hur Agardh då — liksom Tegnér — stod oförstående inför de liberala åsikterna om ministerstyrelse och över huvud inför det liberala kravet på ett parlamentariskt styrelsesätt. Tyvärr såg det ut, menade han, som om regeringens maxim blivit, att opinionen finge bestämma regeringens handlingar, liksom ministrarna skulle styra staten efter en annans men också efter sina egna grundsatser. Ett exempel fann han i dröjsmålet med undervisningsfrågan, i det att regeringen ej ville fatta något beslut, förrän opinionen stadgat sig. »Men hvad är opinionen i denna sak.» frågar Agardh. »Den som uttalas af den mest lästa tidningen, den som den nedrigaste af alla Swenskar behagar att proclamera för Svenska nationen.» I detta sammanhang ger dock Agardh en kritik av de moderna samhällsförfattningarna, vilken vid denna tid i grunden strider mot gängse konservativ uppfattning av regeringsproblemet.³ Man hade i senare tider inrättat en samhällsförfattning, som bestod av två stridiga makter, på vilkas jämvikt man grundat samhällets bestånd. Men ingenstädes, varken i naturen eller i det mänskliga livets inrättningar, funnes jämvikt eller vila utom i döden. Alltså kunde denna jämvikt mellan statsmakterna ej heller existera. En av dem måste taga övervikt. »Blir det den controllerande», skriver Agardh, »så gör man Kungen eller det activwa elementet, till passift, hjertat i en

¹ Se s. 24.

² Jämför Agardhs uppsats: *Opinionens makt i Skånska Correspondenten* 1831, nr 1.

³ Gunnar Heckscher, *Konung och statsråd*, s. 327 f.; G. Heckscher, *Svensk konservatism*, 2, s. 224 f.

lefvande statskropp som af egen kraft skulle *börja* lifwet, till en wattenkonst, hwars kraft beror på hydrostatiska, mekaniska lagar. Får åter det andra elementet, det *actifwa*, öfwerwigt, så är denna öfwerwigt wunnen genom en strid. Den öfwergår till wåld, och det andra elementet behandlas som en besegrad efter nåd men icke efter rätt.»

Aldrig tröttnade Agardh att anklaga ständerna för deras förvända ekonomiska politik, att förorda en myntrealisation och att framlägga sina teorier om nyttan av en statsskuld. Det var ständernas huvudlösa hushålls-åtgärder, som bringat staten i nöd. Alla kände, att ingenting var, som det borde. När opinionens organ försäkrade, att skulden till landets nöd icke låge hos ständerna utan hos regeringen, måste nationen slutligen tro det. Genom sin undfallenhet för den allmänna opinionen hade regeringen på visst sätt sin skuld i landets olyckor: »Sedan ständerna sjelfwa genom sina half lärda anförare, sedan Argus och konsorter utspridt den läran, att *Colbert* war en narr, och att Ängland gått på en oriktig väg till wälstånd, så tror slutligen Regeringen det äfwen, och man införer Adam Smiths system i Swerige, och förstörer dymedelst all möjlighet att förbättra tillståndet.»

Slutligen gör Agardh några intressanta uttalanden om Wingård, Geijer och Järta. De två sistnämnda vore verkligen fäderneslandets vänner, och man borde hålla dem räkning därför. De misstoge sig dock i sin tro, att man kan återgiva nutiden forntidens anda genom att återuppväcka dess litteratur. De hade ej gjort klart för sig, att mäsklighetens — liksom människans — en gång genomlevda ålder aldrig mera återkommer. Järta såge dock klarare än Geijer, och blott Uppsala-miljön hade fördunklat hans eljest klara förstånd. Hade han levat i Lund, skulle han icke dragit sig från världen utan återinträtt i regeringen och styrt tidsandan i stället för att nu skriva om den.

I följande brev under riksdagen utvecklar Agardh sina ekonomiska grundsatser, som vi ej här kunna gå in på. Hans antipatier mot oppositionen tyckas öka. När Tegnér med anledning av dikten *Oppositions-Talare* angreps av oppositionen, gratulerade Agardh honom att ha fått »hela packet» emot sig. Tegnér skulle nu få så mycket roligare. Även i Lund visade sig, berättade Agardh, ett slags pöbelopposition, som ökat, allt sedan studenterna med en middag hedrat Nils Månsson för hans berömda tal mot indragningsmakten. Man måste taga parti, och enligt Agardhs mening var oppositionen så usel, att ingen människa, som ville sitt fädernesland väl, kunde fördraga den. Dess grundsatser utbreddes sig så, att landet hotades med förstöring. En ljustråle i mörkret var Askelöfs »*Den objudne Gästen*», som en tid gjort rent hus med oppositionen.¹

Här ha vi blott kunnat stanna vid det väsentligaste i Agardhs politiska diskussion i breven till Tegnér under riksdagen och endast vid de frågor, i vilka Tegnér klart angivit sina åsikter. Någon större skillnad mellan de båda vännernas politiska åskådning kan man ej finna i deras brevväxling. I flera avseenden äro de varandras själsfränder. Mycket som var Tegnér förhatligt, var det även för Agardh. Denne delar fullständigt skaldens kritiska uppfattning av rikets ständer och känner, även han,

¹ Den föregående framställningen om Agardh och Tegnér är helt och hållet byggd på Agardhs otryckta brev till Es. Tegnér under året 1829. De äro i allmänhet odaterade. (Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.)

intelligensaristokratens djupa förakt för de båda »partierna» och deras »halflärda anförare». Han avskyr lika djupt som Tegnér oppositionspres- sen och misstror den allmänna opinion, som han anser helt dikteras av några tidningskrivare i Stockholm. Tegnér lät — som vi skola se — sitt förakt för den allmänna opinionen i viss mån bestämma sin kritiska upp- fattning av opinionsnämnden och juryn. De hysa samma förakt för oppo- sitionen och dess män, Argus-Johansson, Anckarsvärd, Hierta, Frölich etc., vilket dock ingalunda innebär, att de båda vännerna skulle höra till regeringspartiet. Förgäves söker man hos Tegnér ett positivt uttalande om oppositionens koryféer. Liksom under 1820-talet stod han alltjämt fullständigt avvisande till den radikala oppositionens män. När Anckar- svärd efter debatten om passevolansen demonstrativt avsåde sig riksdags- mannaskapet, fann Tegnér, att detta var ett »steg i sinom tid».¹ Oftast ger Tegnér Agardh rätt i hans ekonomiska resonemang, även om han er- känner sin oförmåga att bedöma dylika frågor. Liksom Tegnér ägde Agardh en utpräglad självständighetskänsla och lät aldrig inestänga sig inom några snäva gränser. De voro slutligen båda två övertygade om att de stredo för en lagbunden frihet.²

Över huvud ger ett studium av Agardhs brev under denna tid det be- stämnda intrycket, att man tidigare väl mycket betonat hans radikalism.³ Det är framför allt hans reformiver i uppfostringsfrågor och hans ekono- miska reformprojekt, som bestämt uppfattningen av honom.

Naturligtvis måste Tegnér understundom böja sig för nödvändigheten och vända sig till konungens förtrogna för att nå vissa mål. Så inledde han i början av riksdagen 1828—30 en förbindelse med statsrådet frih. C. J. af Nordin för att erhålla dennes bistånd till Agardhs befordran. Men ingenting talar för att »riksdagsministern» lyckats enrullera biskop Tegnér i sitt regeringsparti. De tyckas visserligen ha närmast sig varandra under riksdagen, men den personliga bekantskapen dem emellan hade ej in- letts förrän den 23 januari 1829 och var alltså mycket ung. I en biljett denna dag uttryckte Nordin sin glädje över att få göra biskopens per- sonliga bekantskap och inhämta dennes tankar i det viktiga ämne, som snart skulle upptagas till konungens prövning. Han bad därför Tegnér hedra honom med ett besök kl. 6 samma afton.⁴ Sannolikt gällde frågan biskopsstolen i Kalmar stift, där Agardh fått förslag. Tegnér använde hela sitt inflytande för att befordra Agardhs intressen och sammanträf- fade personligen flera gånger med frih. af Nordin. När det blev klart, att statssekreteraren af Kullberg önskade Kalmar, försäkrade Nordin Tegnér, att de enda tänkbara kandidaterna till statssekreterarposten efter A. C. af Kullberg vore Agardh och August von Hartmansdorff.⁵ Den 29 september

¹ *Saml. skrift.* 7, s. 500.

³ Agardh skriver 1831 till Tegnér om sitt politiska förhållande i Lund: »Detta är dock icke besynnerligare än ditt, ty jag anklagas för revolutionära tänkesätt, liksom Du af dumheten för ultraistiska och despotiska, och dock äro wi båda långt ifrån dessa ytterlig- heter.» (*Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.*)

² »Till vinnande af popularitet från det så kallade liberala hållet», skriver B. von Beskow till Atterbom om event. medarbetare i ett tidskriftsprojekt, »skulle *Agardh* och *Richert* göra god effekt på listan. Deras anvärfvande skall dock moget öfvervägas.» *Sv. Akad. handl.* 36, 1925, s. 104; se även s. 114.

⁴ C. J. af Nordin till Tegnér 23 jan. 1829. *Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.*

⁵ *Saml. skrift.* 6, s. 488 f.

1829 kunde Tegnér meddela Agardh, att Nordin ivrigt fortfor i sin plan att göra honom till statssekreterare för ecklesiastikärendena. Även kronprinsen, Brahe och statsrådet Ugglas vore vunna för denna sak.¹ Tegnér och Agardh motarbetade nu Hartmansdorff hos Nordin och Brahe med den motiveringen, att denne i sin kärlek till Uppsala skulle hota det södra universitetets existens. De pekade även på Hartmansdorffs bekanta omständlighet, pedanteri och kärlek till paragrafer. Tegnér skrev den 29 januari 1830 till Nordin för att få bestämda underrättelser och instruktioner, hur han bäst skulle kunna verka för sin väns befordran. Nordins svar är mycket artigt men ställt på skruvar, och man får det intrycket, att han förlorat intresset för Agardhs sak eller också ansåg den helt förlorad. Han sade sig visserligen inse »både det sanna och för framtiden betänkliga i de förhandlingar», som Tegnér talat om, men beklagade, att han nära nog befann sig i fullkomlig överksamhet och blott hoppades på de felsteg, som »andra sidan» begått eller än ytterligare komme att begå. »Jag vågar emedlertid nu mera icke hoppas, att lyckas, men någon försummelse, å min sida, kan Herr Biskopen vara förvissad icke skall inträffa», skriver Nordin, »och då går man, med fredat samvete, om ej med seger, ur striden.»² Det visade sig även, att Nordin vid biskopsutnämningen icke sade ett ord till Agardhs förmån, och detsamma blev fallet i frågan om statssekreterarposten, som Hartmansdorff erhöll. Tegnér förklarade också, att hans förtroende till Nordin minskats efter biskopsvalet.³ Man får det intrycket, att denne visserligen i början omfattade Agardhs och Tegnér's planer men snart förlorade intresset därför, då han fann konungen helt på Kullbergs och Hartmansdorffs sida. Ur det bevarade handskriftsmaterialet kunna vi icke utläsa, att något politiskt intimt förhållande skulle ha rått mellan Tegnér och regeringens förnämste man. Artiga och formella äro deras brev, och det som var en hjärtesak för Tegnér, Agardhs befordran, kunde blott tillfälligt fånga Nordins intresse.

I den stora undervisningskommittén hade Wingård och Tegnér ofta företrätt motsatta åskådningar men trots detta lärt värdera varandra. Tegnér uttalade redan då sin höga uppskattning av den konservative ämbetsbroderns förtjänster, hans klara huvud och stora sakkännedom.⁴ Under riksdagen 1828—30 vann Wingård alltmera Tegnér's förtroende, vilken vid upprepade tillfällen betonade hans duglighet före de andra biskoparnas.⁵ Wingård å sin sida tycks ha fattat en nästan svärmisk vänskap för skalden trots en viss kritisk inställning till åtskilligt i dennes levnadsvanor. I ett mycket intressant brev av den 8 januari 1830 bekänner Wingård i öppen hjärtiga ordalag sin beundran för snillet Tegnér. Men han hade även funnit »en djupare mening» under den glittrande ytan hos sin vän, och med detta kände han frändskap. Brevet utgör en så intressant karakteristik av skalden och vittnar så tydligt om det varmhjärtade hos den man, vilken samtiden betraktade som en inkarnation av benhård konservatism och okuvligt maktbegär, att jag tillåter mig citera dess början:

¹ T. till C. A. Agardh 29 sept. 1829, Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.

² C. J. af Nordin till Tegnér 29 jan. 1830, Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.

³ T., *Saml. skrift.* 6, s. 550.

⁴ Se t. ex. *Saml. skrift.* 6, s. 406 f., 416 f.

⁵ Se t. ex. *Saml. skrift.* 7, s. 250.

»Det är icke värdt, att till en yppig Wermländsk Natur bära sin klagan; den skulle i sitt öfvermod gäckas med sentimentalismer. Har Du dock ej bättre ställe, så lägg på ditt minne, att jag hjertligen saknar Dig, och vantrifves, när Du är borta. Äfven jag skattar högt Snillet Tegnér, och när den nyckfulle försummar mig, hämnas jag med, att njuta honom genom läsning, mot hans villja. Men det är icke blott den glittrande floden, med allt sitt hwimmel på ytan och jubel omkring stränderna, som jag beundrar; det är fastmera det guld, han bär i sin flodbädd, om än detta behöfver vaskas. Oaktadt all din egen och andras flärd, har jag förstått en djupare mening i ditt inre, och det är detta jag älskar genom affinitet. Bli ond på mig, eller älska mig mera för min upprigtighet, jag ville Du skulle blifva allt hvad din härliga tillgång bjuder, och jag ville, att Du skulle få orätt i de ord, Du sade mig i en lustig vändning vid din afresa, och som lockade tårar af mig. Tro mig, jag ville, Du skulle vara den förste Biskopen, och jag skulle i allt, utom din vänskap åtnöjas med den andra raden!

Förlåt, älskvärdaste bland Snillen! denna indiscretion af min känsla; men Du har så många, som missbrukat Dig såsom Lusteld; tillåt en, att villja hafva Dig som värme.»¹

Tegnér kände sig alltmer övertygad om Wingårds uppriktiga vänskap och förebrådde sig att icke alltid ha visat vännen den uppskattning, som han var värd. Han ansåg sig vara skyldig honom en förklaring, och i slutet av januari 1830 utlovade han, att den icke skulle utebli. Det dröjde dock till årets sista dagar, innan Tegnér i ett långt och om hans politiska ståndpunkt upplysande brev tager upp frågan. Han bekänner nu öppen- hjärtigt sin tidigare misstänksamhet mot Wingårds förkärlek för det gamla och bestående. »Äfven dina politiska åsikter», skriver Tegnér, »förekommo mig alltför ultraistiska; med ett ord jag gjorde dig i flere afseenden orätt.» Han antyder själv det i viss mån statiska i sin läggning. Hade man en gång bibringat honom fördom emot någon, så vek den långsamt. Här visar Tegnér en vilja att förstå Wingård, vilket skarpt kontrasterar mot tidigare sarkastiska uttalanden om vännens förstenade ultraism. Wingårds obenägenhet för allt nytt förklarades av »det haltlösa, flacka, barnsliga» i flera av tidens innovationer, vilket han insett före Tegnér. Hans politiska absolutism ursäktades av den »hundrahöfdade och dock hufvudlösa, eländiga, vinglande» oppositionen, som Tegnér själv föraktade. Frågan blir nu, om skalden verkligen har ändrat sin uppfattning och en glidning mot en konservativ åskådning ändock ägt rum under riksdagen 1828—30. Att en förändring i hans ställning till den konservative ämbetsbrodern skett, är uppenbart, men detta bevisar icke, att de nu politiskt stå på samma linje utan blott att den fördjupade vänskapen dem emellan kommit Tegnér att bättre förstå vännens åsikter. Man bör även lägga märke till att Tegnér förklarar Wingårds konservatism som en reaktion mot allt det haltlösa i den nya tiden. Och det är verkligen en ny tid, som kommit. »De menlösa tidernas» politik har fått vika för en aggressivare, mera radikal liberalism, som vilade på en bredare samhällelig grund, och en politisk förskjutning höll på att ske till de lägre ståndens fördel, en utveckling, som intelligensaristokraten Tegnér ej kunde finna lycklig. Säkert var han själv i stort sett densamme. För övrigt fördömer han icke *alla* tidens nyheter,

¹ C. F. af Wingård till Tegnér 8 januari 1830. Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.

och hans förståelse för Wingårds ståndpunkt innebär ingalunda något antagande av dennes konservativa idéer. Tvärtom betonar han, att det var möjligt, att deras åsikter ej kunde förenas, eftersom de voro grundade på deras olika naturer. Men detta borde ej få inverka på vänskapen. »Möjligtvis är det nya jag *önskar*», skriver Tegnér, »äfvén så väl ett hjernspöke som det gamla du *försvarar*. Det ena kan ej *komma*, det andra kan ej *återkomma*. Om vi alltså bo i molnen begge, så låtom oss bo der som goda grannar.»¹

* * *

I några fall ledde Tegnér's politiska verksamhet under riksdagen 1828—30 till positiva resultat. Detta gäller särskilt om den nya löneregleringen för läroverken, en fråga, som det blev en hjärtesak för honom att genomdriva. Som vi sett, lät han välja in sig i ekonomi- och besvärsutskottet, därför att det skulle behandla uppfostringsfrågor. I vilken utsträckning hans verksamhet bidragit till att lösa detta problem, som var en viktig del av undervisningskommitténs arbete, är naturligtvis nu vanskligt att avgöra; hans brev vittna i varje fall om entusiasm och helhjärtad strävan för denna sak. Han talar alltid om lönefrågan som sitt eget verk. Skulle man våga döma av breven till hustrun, vore han den ende, som verkligen gjorde något för lärarnas bästa. »Huru saken går», skriver han till henne, »vet jag icke; men skulle den lyckas så ha Lectorer och Professorer mig *ensamt* att tacka därför; ty af alla de öfriga Biskoparna är i sanning ingen som sagt ett ord eller skrivit en rad därför.»² På regeringshåll ansåg man tydligen växjöbiskopen i detta fall särskilt sakkunnig, eftersom han fick i uppdrag att uppsätta Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till läroverken i riket.³ Geijer berättar också, att Tegnér till kronprinsen eller statssekreteraren af Nordin inlämnat en promemoria, och betraktade honom därför som den kungl. propositionens egentlige upphovsman. Detta stämmer också med Tegnér's försäkran till hustrun, att han ensam utan de andras hörande »utverkat» propositionen om läroverken.⁴ Som bekant kritiserade Geijer bittert Tegnér och anklagade honom för att ha försummat universitetens intressen. »Jag älskar ej hemliga noter», skriver Geijer till Hans Järta, »och måste finna att Tegnér, såsom vanligt, illa begagnat ett stort anseende. — Alle äro ej lika lycklige att få fram hvad de önska. Jag har förgäfvés hos Canzler och StatsRåd upprepat, att Sveriges Universiteter, serdeles Upsala, gå under, om ingen ting för dem sker. Mina anmärkningar i Ståndet, ehuru litet deraf synes i protocollet, och ehuru ej den aflägsnaste allusion deri förekom på det hemliga inflytandet, har likväl Tegnér tagit åt sig och beklagat sig deröfver för andra.»⁵ Geijer var i sin misstänksamhet orättvis mot Tegnér och förorsakade en misstämning, som irriterade dem båda och som skymtar i deras brevväxling. »När nu härtill kommer», skriver Tegnér om sin ställning i ståndet, »att jag ensam utverkat Proposition om Läroverken, utan de andras hörande, så finner du lätteligen att de måste vara förtörnade; men det gör mig alldeles ingen

¹ T., *Saml. skrift.* 6, s. 512 f., 553 f.

² T. till Anna T. 17 febr. 1829, T. fb. L.

³ T. till Anna T. 17 febr. 1829, T. fb. L.

⁴ Geijer, *Saml. skr.* 13 s. 508; T. till Anna T. 24 mars 1829, T. fb. L.

⁵ Geijer, *Saml. skr.* 13, s. 508.

ting, ty jag vet att jag verkar för hvad rätt är, ehuru jag föraktar deras *directa krokvägar*.»¹ Anna Lisa Geijer berättar i ett förtroligt brev till sin syster, hur hennes make på grund av sina politiska åsikter kommit i motsatsställning till syskonen och deras vänner bland de liberala värmländska bruksägare, vilka beundrade Tegnér och ansågo, att Geijer gjorde honom orätt. »Nu äro de äfven missnöjda med EGustaf som ej tål Tegnér för hans bakvända och lättsinniga miseirer», heter det i Anna Lisas brev.² Slutligen kom det till en förklaring dem emellan, och Geijer erkände öppet i brev till Hans Järta, att han i ett och annat gjort Tegnér orätt.³ Trots alla motigheter fasthöll Tegnér orubbligt vid sin föresats att genomföra åtminstone denna sak. När Anna Tegnér skrev till sin make, att hon hört, att uppfostringsfrågorna skulle nedläggas, blev han märkbart irriterad och försäkrade, att den del därav, som han ville ha avgjord, nämligen löneförhöjningen för läroverk och akademier, då behandlades i utskotten. »Det andra», skriver han, »må gerna hvilas. Men just för detta har jag väl ännu mången strid att strida, mycket motstånd att vänta helst af obscuranterna inom mitt eget stånd.»³ Då ekonomiutskottet mottog propositionen i remiss från adeln och bondeståndet, framhöll han vältaligt, att den föreslagna löneförhöjningen var lika nödvändig som rättvis. Utskottet förmodade icke, sade han, att i denna fråga funnes delade meningar. Vilka fördelar man än kunde vänta sig av en ändrad organisation, så bleve dock alltid lärarens personliga skicklighet det väsentligaste i varje skolordning. Men skickliga lärare kunde ej gärna påräknas och bibehållas med en avlöning så knapp, att den, helst i de lägre och besvärligaste befattningarna, ej lämnade den tarvligaste utkomst ens för hälften av året. »En skolläroare», fortsatte han, »som likväl måste vara en bildad man, som har en af samhällets både viktigaste och mödosammaste angelägenheter sig anförtrodd, emedan han måste bibringa det uppväxande släktet de första Elementerna så väl till lärd som allmän medborgerlig bildning — en sådan borde väl icke af Staten aflönas sämre än dagsverkaren aflönas af den enskilte. Sådant är likväl för närvarande förhållandet med 2/3 af de vid lärdoms- och Apologistskolorna anställda Lärare.»⁵ Redan den 17 april 1829 kunde han meddela, att förslaget gått igenom i utskottet, och den 25 maj var det bifallet i präste- och borgarstånden. Propositionen blev återremitterad av bondeståndet, och det dröjde, innan den kom upp på riddarhuset. »Gud vet», skriver han till sin hustru, »hur det kan gå. Jag har gjort hvad jag kunnat.»⁶ Han kunde också ha gott samvete, och snart fick han glädja sig åt en fullständig seger. Det slutliga avgörandet skall ha skett så, att frågan löstes genom en kompromiss mellan prästerna och adeln. Prästerna röstade för militärlönerna på det villkoret, att adeln röstade för läroverken.⁷

En vacker seger hemförde Tegnér, då han efter en ganska hård strid med »obscuranterna» inom ståndet fick den gamla psalmboken avskaffad och den nya definitivt antagen. I en motion av den 10 december 1828 er-

¹ T. till Anna T. 24 mars 1829, T. fb. L.

² Om detta se Elsa Norberg, *Geijers väg från romantik till realism*, s. 190 ff.

³ Geijer, *Saml. skr.* 13, s. 509.

⁴ T. till Anna T. 20 mars 1829, T. fb. L.

⁵ Ang. K. Maj:ts proposition ang. anslag till läroverken, *Saml.-Tegnér, Es.*, Lunds UB.

⁶ T. till Anna T. 25 maj 1829, T. fb. L.

⁷ Clason, *Karl XIII och Karl XIV Johan, i: Sveriges historia till våra dagar*, utg. av E. Hildebrand o. L. Stavenow, 11, s. 349.

inrar han om att snart nio år förflutit, sedan den nya psalmboken av Kungl. Maj:t gillats och stadfästs. Att regeringen låtit en så lång tid gå utan bestämt påbud om den nys införande i rikets alla församlingar, berodde på att man velat undvika det missnöje, som nästan alltid åtföljer hastiga förändringar. Som vanligt under detta skede kritiserade Tegnér den behårda konservatism inom prästerskapet, som understödde allmogens kända förkärlek för det gamla och traditionella, även då det nya uppenbart vore bättre. »Jag anser derföre», slutar han sitt memorial, »tiden vara inne att icke längre dagtinga med fördomen, utan snarare att i underdånighet anhålla om fastställandet af en termin, då gamla Psalmboken öfver hela riket kunde aflysas.»¹ Ståndet remitterade denna motion till allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, där Tegnér fick försvara sitt memorial och utkämpa en »skarp batalj» i synnerhet med domprosten Lidman, vilken han betecknade som »en af de hundrade presterliga Jesuiter som sväfvat på Stockholms gator.»² Vid behandlingen av ärendet i allmänna besvärs- och ekonomiutskottet förklarade Lidman, att han icke dolde, hur han »med mer än ett band» kände sig fästad »vid det gamla och traditionella». Han hyllade den dyrbara tradition, som förkunnade, »huru detta Ord, som var från Begynnelsen, genom egen kraft framgått och framgår», trots att många bevisat det nys handgripliga företräden. Med direkt adress till Tegnér slutade han: »Men jag dagtingar aldrig med den fördomen, som vill kalla andågten's fromma utgjutelser inför den conventionela smakens Domstol, och genom tvångslagar ålägger den mindre bildade, den svage, den fördomsfulle att lemna den bok, som talar, om ej till hans förstånd, åtminstone om hans minnen — — —.»³ Ej heller prosten Leffler ville tillgripa tvångsmedel i religionsfrågor utan önskade utsträcka tiden för det slutliga antagandet, till dess att den nya evangelieboken blev anbefalld till allmänt bruk. Tegnér återopade de i motionen anförda skälen och ansåg, att det missnöje, som kunde uppstå, vore övergående. All verklig förbättring skulle röna motstånd i början, och det vore fåfängt att vänta, att den någonsin finge alla rösterna med sig. Man borde nöja sig med de flestas.⁴ Tegnér hävdade här mot sina konservativa ämbetsbröder den moderata liberalismens krav på förnuftiga reformer, när tiden var mogen, en tanke, som han återkom till vid slutdebatten i prästeståndet. Vid omröstningen i utskottet segrade han, men med en mycket knapp majoritet. Det hela började bli »gräligt», klagade han men prisade utskottets ordförande, greve Posse, som tycks ha bidragit till den lyckliga utgången.⁵ Det slutliga avgörandet i ståndet skedde den 6 februari 1829, som blev »den första glada dagen», sedan han kom till riksdagen. Det uppstod en häftig debatt, i vilken åtskilliga av dem, som Tegnér räknade som obscuranter och jesuiter, gingo till anfall mot hans motion. Så ansåg t. ex. teol. doktorn J. Häggblad allmogens fasthet i gammal tro och övertygelse som ett bevis på en allvarlig religiositet. Endast den likgiltige bytte läro- och ritualformer lika lätt som kläder. Särskilt fann han Tegnér's uttryck »att icke dagtinga med fördomen» vara en äventyrlig grundsats, som föga hörde samman med prote-

¹ *Saml. skrift.* 6, s. 251—252.

² T. till Anna T. 9 jan. 1829, T. fb. L.

³ Allm. Besv. o. Ekon. Uts. Betänk., 1828—30, 1, Nr 20, s. 7 f.

⁴ Allm. Besv. o. Ekon. Uts. protocoll 7 jan. 1829, Riksarkivet.

⁵ T. till Anna T. 9 jan. 1829, T. fb. L.

stantisk tolerans.¹ I ett inspirerat inlägg bemöter Tegnér sina motståndare, framför allt Lidman och Leffler, som ju avgivit skriftliga reservationer i utskottet. Detta tegnérska yttrande har sitt särskilda värde, därför att vi däri finna tankegångar, som erinra om den unge skaldens ställning till berättigade reformer. Han bekänner liksom så många gånger tidigare sin vördnad för det gamla och traditionella — denna känsla för historiens liv, som är så konstitutionell för Oscarstalet 1823. Orimlig fann han dock Lidmans jämförelse med protestantismen, som ju själv från början var en protest mot det traditionella. »Möjligheten af förbättring», betonade han, »är ju lifsprincipen i Protestantiska kyrkan. Borttages den, så vexer snart dödkött i vår religiösa organism.» Och inför det i grunden konservativa prästeståndet förkunnade han den liberala princip, som han hittills alltid sökt följa i politik, uppfostran och religion: »Hvar helst det nya är gifvet bättre, der måste, i min tanka, det traditionella maka åt sig och ge plats för förbättringen.»² I ståndets protokoll heter det, att Biskopen m. m. Doctor Tegnér yttrade sig muntligen; dock finns en handskrift bevarad. I varje fall gjorde hans tal ett starkt intryck på ståndet, och med 37 röster mot 17 beslöt man antaga den nya psalmboken. Samma dag skrev han till hustrun och berättade om sin framgång: »I ståndet har jag i dag egentligen haft den första glada dagen sedan jag kom hit. Min motion om Nya Psalmbokens antagande har gått igenom med 37 mot 17. Jag har talat mycket, man påstår att jag var inspirerad, som jag tänker att jag egentligen alltid är när det gäller hvad jag vet vara rätt. Lidman, och hans protector, Rosenstein, samt alla öfriga Jesuiter, har jag hudflängt. Jag tänker att de icke så snart åter löpa an emot mig för andra gången. Mycken ovänskap får jag, men deraf trifs jag rätt väl. Jag söker *aldrig* någon popularitet, men jag hoppas den är så god och söker mig, som i allt fall är mig likgiltigt.»³ Ja, så kunde det låta i segerns ögonblick, men denna stämning förblev ej långvarig. Efter fem dagar klagade han över att han genom den sista stora segern i prästeståndet fått alla jesuiterna emot sig och påstod, att de ej vågade se honom »i synen» utan viskade »på baken», vilket han sade sig skratta åt. »Roligt är det emedlertid icke», bekänner han, »att så der lefva i split och kif. Erkebiskopen som räknar sig för Lidmans Svärfar ser också grått[?] ut: jag torde väl bli tvungen att också tvätta honom.»⁴ Sådana växlande reaktioner inför tidens offentliga liv visa, hur försiktigt man måste bedöma skaldens känslobetonade uttalanden. Så kunde hans känsliga sinne skifta från den ena dagen till den andra. Segerjublet förbyttes i leda:

nu glad som Gudar i Olympens sal,
nu dyster, mörk som de fördömdas qval.

I början av riksdagen framlade greve Jacob Essen Hamilton ett memorial, vari han föreslog indragning eller förflyttning av vissa helgdagar.⁵ I sin motivering hänvisade han till exempel från »alla länder, där upplysningen går framåt», och betonade särskilt »de mångtusende dagsverken», som landet skulle vinna genom denna reform. Han föreslog därför, »att

¹ *Pr. prot. 1829*, 2, s. 264 f.

² *Saml. skrift.* 6, s. 255 f. *Pr. prot. 1829*, 2, s. 269 ff.

³ T. till Anna T. 6 febr. 1829, T. fb. L.

⁴ T. till Anna T. 11 febr. 1829, T. fb. L.

⁵ *R. o. A. prot. 1828*, 3, s. 214—215.

Mariaebebådelsedag, Långfredag och Christihimmelsfärdsdag, må förflyttas på Söndagar, och att Trettondedagen jemte Annandag Pingst må försvinna». När motionen skulle remitteras till utskott, förklarade motionären uttryckligen, att han avstod från yrkandet på förflyttning av långfredagen, emedan tiden ej var mogen för en så radikal reform. Men för övrigt utvecklade han åter utförligt frågans statsekonomiska betydelse. Vinsten skulle icke blott utgöras av antalet vunna dagsverken utan även av en ökning av produktionen: »uti en enda näringsgren, andra att förtiga, till exempel Stångjernssmidet, skulle den, om nämnde Helgedagar upphörde, ökas med 17 à 20000 Skeppunds årlig tillverkning, hvilket åter ökade exporten med en summa af 350 till 375000 R:dr Banco».¹ Motionen hänvisades till ekonomiutskottet, och det kom på Tegnér's lott att uppsätta dettas betänkande. Man förstår, hur han med hela sin själ skall ha reagerat mot greve Hamiltons krassa ekonomiska motiveringar, vilka måste ha förefallit honom som ett typiskt uttryck för den upplysningens materialistiska statslära, som han brännmärkt redan i Jubelfestalet 1817.² Om något, var ju detta att beräkna »allt, likasom på ett Handels-Contor, efter hvad det inbragte». Och hur fjärran var ej greve Hamiltons krassa utilism från Tegnér's uppfattning av statens höga uppgift att leda mänsklighetens andliga utveckling till allt större fullkomning! Skalden Tegnér tillintetgör också fullständigt motionärens alla argument i ett stilistiskt glänsande betänkande, som i sin bildprakt och flykt, i sin klarhet och kraft, i sin kvickhet och skarpa röjer äkta tegnérsk inspiration. Mot greve Hamiltons statsekonomiska beräkningar sätter han sin egen höga uppfattning av de andliga värdenas betydelse för statens liv. »Men Utskottet håller för», skriver han, »att en sådan beräkningsgrund icke är rätt lämplig vid denna och likartade frågor. Det håller för, att Statens Andeliga Elementer, Religion, Uppfostran, Lagstiftning, Regeringssätt, icke böra uppskattas på samma sätt, som dess oekonomiska. Det håller för, att mänsklighetens högsta angelägenheter måste mätas, efter en annan måttstock, än den som hemtas af Markegångs-taxorna öfver besparade dagsverken. Det håller för, att ett motsatt tänkesätt, om det blefve allmänt i landet, skulle vara ett af de säkraste och beklagligaste tecken till en börjande förruttnelse inom Stats-kroppen.»³ August von Hartmansdorff hade i debatten skarpt kritiserat Hamiltons motion och framhållit det ovärdiga i »att mäta de stora Christna Högtids- eller äfven andra Helgedagars värde efter antalet af dagsverken, eller beloppet af Stångjern, eller af andra varor, som genom deras indragning skulle kunna åstadkommas».⁴ Wrangel anser därför, att Tegnér upptagit Hartmansdorff's synpunkter och inspirerats av den persiflerande tonen i dennes yttrande.⁵ Naturligtvis har Tegnér begagnat åtskilliga argument, som framkommit under diskussionerna i stånden och ekonomiutskottet, men hans skarpa angrepp på en dylik materialistisk statsuppfattning står ju i nära samband med den grunduppfattning, som han hävdade redan i Jubelfestalet, Oscarstalet och i flera skoltal. Släktskapen med ett av huvuddragen i den romantiska statsåskådningen ligger i öppen dag.

¹ R. o. A. prot. 1828 6, s. 301.

² Saml. skrift. 3, s. 149 f.

³ Saml. skrift. 6, s. 272.

⁴ R. o. A. prot. 1828 6, s. 307—308.

⁵ E. Wrangel, »Oppositionstalarne», *Liber Librarium*, s. 97.

Inom riddarhuset gav Tegnér's glänsande betänkande upphov till en ytterst temperamentsfull debatt, som utförligt skildrats av Evert Wrangel, varför vi här blott skola stanna vid det väsentligaste.¹ Många adelsmän, de flesta tillhörande den s. k. oppositionen, funno det vara nära nog ett »persiflage öfver motionen, hvilket måste återfalla på det RiksStånd, hvarifrån den utgått».² Särskilt skarpa voro angreppen på formen i det tegnér'ska betänkandet, vilken man ansåg förnärmande för ståndet. Löjtnanten P. R. Bråkenhielm gick i ett långt och mycket enfaldigt anförande till rent personliga angrepp på Tegnér, vilket naturligtvis irriterade den känslige skalden. Det tegnér'ska utlåtandet i sin blossande vältalighet och med sin flödande rikedom på allegorier vittnade, ansåg löjtnanten, »om ett missförhållande emellan ett stort snille och saknaden af den egentligen manliga förmåga, att ej låta sin qvickhet rasa, der det kalla förståndet bör ransaka och dömma; ett missförhållande, som ej nu för första gången beklagas».³ Andra åter retade sig på det rika bildvalet och önskade, att uttryck som »de synbara vingarna på odödlighetens hopp, mensklighetens högsta och egentliga Riddarhusordning, Solens portar» m. fl. måtte uteslutas.⁴ Några beskyllde Tegnér för en viss »tendens åt katolicism», ja, till och med för servilitet och »förödande fanatism», och greve David Frölich gick så långt, att han föreslog, att hela upplagan skulle brännas.⁵ Mycket i denna debatt måste ha förbittrat och djupt sårat den för kritik alltid ömtålige Tegnér. Den löjligen adelsfåfånga, som vid detta tillfälle är så påfallande hos flera av oppositionstalarna, inbjöd den gamle adelshataren till drift med det anstolta riddarhuset. De rent personliga angreppen och beskyllningen för servilitet och fanatism sårade honom, och det var säkert ej så lätt för Sveriges då mest avgudade skald att finna sig i kritiken från dessa riddarhustalare, som så ingående och överlägset mästrade den tegnér'ska prosan. Som skicklig stilist hade han fått utskottets uppdrag att sätta upp flera betänkanden, och ej sällan går han själv rätt illa åt riksdagsmännens kanslisvenska. Det är påfallande, att den tegnér'ska prosan, till vilken det svenska språket står i en djup tacksamhetsskuld, kritiserades tämligen hårt av flera samtida, något som Tegnér väl kände till. Så fann t. ex. Oscarstalet ingalunda nåd inför David Munck af Rosenschöld, och 1831 gick Crusenstolpe i Fäderneslandet till häftiga angrepp mot bilderna i de tegnér'ska talen.⁶ När de adliga riksdagsmännen började spela rollen av smakdomare över Tegnér's prosastil, kunde han ej längre motstå frestelsen att med löjets vapen krossa kritikerna på riddarhuset, liksom han fordom krossat L. Hammarsköld. Han skrev skämtdikten *Oppositions-Talare*, i likhet med *Lorenzo Hammarspik* på Sinclairsvisans meter. Dikten är framför allt en adelssatir, som riktar sitt bitande hån mot det om sitt anseende så ömtåliga riddarhuset:

Herr *Geijerstam* steg först på bänk:
 »Jag är en vän af ljuset,
 men räds att man gjort narr, betänk,
 af sjelfva Riddarhuset.

¹ E. Wrangel, *a. a.*, s. 89 ff.

² *R. o. A. prot. 1829*, D. 16, s. 76.

³ *R. o. A. prot. 1829*, D. 16, s. 76 ff.

⁴ *R. o. A. prot. 1829*, 16, s. 90 ff.

⁵ *R. o. A. prot. 1829*, 16, s. 94.

⁶ *Saml. skrift. 7*, s. 214, 263, 301, 411.

Vårt majestät går då i qvaf,
och folket man förvillar.
Det är herr Geijerstam, Herr af,
han sjelf, som slikt ej gillar.»¹

Förakt för, ja, understundom hat till adeln hör till de sociala reaktioner, som Tegnér visat, så fort tillfälle gavs. Liksom de akademiska excellensernas, »blåkråkornas», litterära försök alltid utsattes för skaldens hån och förakt, fingo nu de riddarhustalare, som upphöjt sig till smakdomare över hans prosa, erfara det blodiga tegnériska gycklet:

Bort, bort med *solens portar* skrek
en *Uggla* helt naturligt;
jag tål ej ljuset och dess lek
det är mig för figurligt.
Det finns ej allvar nog uti
den skrift, sad *Fredrik Boije*.
Ett värdigt språk det fordra vi
hur vildt vi sjelfva skoje.

Nu reste sig med makt herr *Bråk-
enhjelm*, en man att rosa.
Är det, sad han, ett Utskottsspråk?
Är det en Riksdagsprosa?
Hvad bocksprång! Jag är född i Småln,
har lärt dess melodier:
Gif akt, jag vill ha fläsk i kåln
och rim i Poesier.»²

Tegnér's strid med riddarhusoppositionen väckte stort uppseende, och hans vänner voro i allmänhet hänfödda över det tegnériska betänkanudet. Martina von Schwerin fann det lilla mästerstycket »djupt till tanken, sant till åsikten och snillrikt till uttrycken».³ Agardh gillade visserligen ej, att utlåtandet ville behålla annandagarna, men gladde sig över det sätt, varpå hela saken betraktats. Särskilt roade honom riddarhusoppositionens maktlösa vrede. Hos bondeståndet fann han en känsla för idéer, som utslocknat hos de högre stånden. Bönderna ville nämligen trycka betänkanudet, därför att det uttalade hela den svenska allmänhetens tänkesätt om den hamiltonska motionen. Om skämtdikten skrev Agardh: »Jag unnar Riddersmännen [?] allt godt. Men vill ej vara i deras ställe. Skrif ännu en gång ett betänkande om något annat ämne uti samma anda men utan tecken till att utskottet tagit notis af Riddarhusets bjäbb.»⁴

Ewert Wrangel har ansett, att dikten *Oppositions-Talare* och de episoder, som föregå och efterfölja skämtdikten, kunna i politiskt avseende betecknas som en vändpunkt i Tegnér's liv. Detta synes mig dock vara att ge dessa händelser en alltför stor betydelse. Så ytligt, så med rötterna i dagen låg dock icke Tegnér's politiska åskådning, att den icke skulle utvärda denna adliga oppositionsstorm. I varje fall bildar dikten ingen vändpunkt i skaldens teoretiska statsåskådning, sådan den fått sitt uttryck vid tidigare tillfällen. Den unge Tegnér skulle säkert ha känt sig lika illa be-

¹ *Saml. skrift.* 6, s. 34—37. Jfr Tegnér's hänfulla yttrande om adeln under riksdagen. Söderbaum, *Jac. Berzelius*, 2, s. 508.

² *Saml. skrift.* 6, s. 34 f.

³ E. Wrangel, *Martina von Schwerin*, s. 239 f.

⁴ C. A. Agardh till Tegnér 1829, odat., *Saml.-Tegnér*, Es., Lunds UB.

rörd av Hamiltons krassa beräkningar och lika glänsande och grundligt hånat dem, som talat för en så materialistisk uppfattning. Den bråkenhielska striden, som väl kan anses stå i visst sammanhang med *Oppositions-Talare*, kom för övrigt en tid att fjärma Tegnér från i stället för att närma honom till regeringen.

Vilka svårigheter det möter att föra Tegnér till ett visst politiskt läger, visar hans ställning till konstitutionsfrågorna. När det gällde opinionsnämndens avskaffande, ställde han sig på regeringens och de konservativa sida och gick till häftiga angrepp mot detta omstridda kontrollinstitut.¹ Opinionsnämndens vedersakare hade allt från dess tillkomst hävdad, att § 103 RF stod i strid med svensk rättsuppfattning och andan i rikets grundlagar, att nämndens »dom» måste bli godtycklig, grundad på omdömen, som kanske bottnade i blotta misstankar och falska rykten och ingalunda kunde vara ett sant uttryck för den allmänna opinionen, att den var en efterbildning av antikens ostracism och stred mot svensk mans rätt att aldrig dömas ohörd. På riksdagen 1828—30 framlade Kungl. Maj:t en proposition om upphävande av opinionsnämnden över Högsta domstolens ledamöter, men konstitutionsutskottet avstyrkte förslaget. I den debatt, som sedan utspann sig i prästeståndet, uppträdde Tegnér som nämndens mest hätska vedersakare, och de huvudargument, som åberopats från företrädesvis de konservativa och regeringen under de föregående årens strider om detta rättsinstitut, upptog han i sitt temperamentsfulla fördömande av § 103.² Liksom hela raden av institutets angripare anser han opinionsnämnden oförenlig med grundlagens bokstav, därför att ingen domare enligt § 36 RF får utan laga dom och rannsaking skiljas från sitt ämbete. Konstitutionsutskottets resonemang, att motsägelsen blott vore skenbar, då undantaget blivit sanktionerat av konstitutionen och därigenom upphöjt till princip, fann han fullständigt orimligt. »För min del förstår jag icke», säger han, »huru hvad lag som helst någonsin kan anses innefatta motsägelse, då man på förhand förklarar, att all, äfven den tydligaste sådana, är att anse som ett sanctionerad undantag, upphöjt till princip.»³ Paragrafen vore också oförenlig med den svenska grundlagens anda och syftning, visserligen demokratisk men i »rå form», och den hade intet av det rätta, uråldriga, demokratiska elementet i svensk statsförfattning, vilket vore »grundadt på Folkets rätt, icke på Folkets nyck.»⁴ Slutligen ansåg han, att den var oförenlig med begreppet lag i allmänhet: »Han upphäver, nej, han sönderbryter, han rådbräkar det i sitt innersta väsen.» Huvudorsaken till Tegnérs misstro mot detta rättsinstitut var framför allt den, att nämnden icke skulle döma efter bevisligen begångna fel utan efter en vag opinion, för vilken intelligensaristokraten Tegnér alltid hyste ett djupt förakt. Nämndens ledamöter, som vanligtvis ej personligen kände den ämbetsman, som de skulle »döma», menade han, kunde varken bilda sig något subjektivt omdöme om hans moraliska karaktär eller något objek-

¹ Om opinionsnämnden se RF § 103 och GRO § 64. Eyvind Bratt, *Opinionsnämndens uppkomst och utveckling i: Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt*. 1930, s. 167—215. — Med opinionsnämnd menas den riksdagens nämnd, som enligt RF § 103 äger »döma», huruvida Högsta domstolens ledamöter skola bibehållas i sitt kall eller om vissa av dem, utan bevisligen begånget fel och brott, likväl böra skiljas från sina ämbeten.

² *Saml. skrift*. 6, s. 261 f.; *Pr. prot.* 1829, 2, s. 635 f.

³ *Saml. skrift*. 6, s. 262.

⁴ *Saml. skrift*. 6, s. 263.

tivt om hans ämbetsförvaltning, då de ju ej hade granskat handlingarna. »En sådan opinion måste väl således bestämmas antingen af Stads- eller Tidningssqvaller, eller, hvad som vore ännu sämre, af personlig bitterhet och harm öfver en förlorad rättgång.»¹

Det redan år 1809 av biskop Weidman präglade slagordet, att opinionsnämnden vore intet annat än en efterbildning av antikens ostracism, använde Tegnér på sitt verkningfulla sätt. »Jag ber det Höglofl. Ståndet om förlåtelse», slutade han, »om jag med för mycken ifver yttrat mig i denna sak. Men jag påminner mig ännu den rysning, som genomför hela mitt väsende, då jag i min barndom för första gången läste hos Cornelius om den Attiska Ostracismen. Som en moralisk styggelse föreföll den mig då, och som sådan förefaller den mig ännu. Jag kunde då icke föreställa mig, att jag en gång skulle vara nödsakad att yttra mig emot en likartad inrättning i mitt Lagbundna Fädernesland. — — — Men så länge hon står qvar i Grundlagen, måste jag förklara mig emot henne, emedan hon strider emot alla de begrepp jag förmått göra mig om lag och rätt.»² I samma anda som Tegnér talade Wallin, som föga trodde på oväldigheten hos denna domstol.³ Geijer däremot tog nämnden i försvar och fann den förenlig med den svenska konstitutionens anda, som aldrig kunde erkänna eller tåla någon makt mellan konung och folk. Opinionsnämndens stora uppgift vore att förhindra ett domarstånd, som hade »rättvisan uteslutande inne». Geijers anförande väckte livlig uppmärksamhet i prästeståndet, som med stor majoritet beslöt behålla opinionsnämnden.⁴ Tegnér hade kämpat för-gäves, och man märker tydligt hans bitterhet över utgången. En vecka tidigare hade han talat om de hårda strider i konstitutionsfrågorna, som väntade honom. Han gick till strids utan tro på egen seger, blott därför att plikten och samvetet bjödo honom. Han kände sig kämpa ensam. »Jag tänker deri alldeles olika med mängden», skriver han om konstitutionsfrågorna, »och vet att jag blir öfverröstad: men jag skall åtminstone freda mitt samvete och rättfärdiga min öfvertygelse om icke för en dum samtids, åtminstone för en klokare eftervärld, under hvars domstol jag hörer.»⁵ Efter nederlaget skrev han, att Wallin och han visserligen hade talat »skarpt» emot opinionsnämnden men ändå förlorat voteringen. De förnämsta orsakerna till utgången fann han dels däri att biskop Wingård förut värvat rösterna, »hvaribland alla obscuranterna», och dels däri att Wallin och han yttrat sig för tidigt. Hade de väntat till slutet av debatten, skulle resultatet säkert blivit ett annat. Institutets försvarare, bland dem Geijer och Poppius, talade också strax före omröstningen och vunno den. Naturligtvis stod det klart för Tegnér, att Geijers inlägg verkningfullt bidragit till utgången, och han kunde ej dölja en viss bitterhet mot denne.⁶

¹ *Saml. skrift.* 6, s. 263.

² *Saml. skrift.* 6, s. 265 f.

³ *Pr. prot.* 1829, 2, s. 641 f.

⁴ *Pr. prot.* 1829, 2, s. 650 ff.

⁵ T. till Anna T. 27 febr. 1829, T. fb. L.

⁶ Jämf. Geijers ord till sin hustru i febr. 1829: »Jag har talt flera gånger och i synnerhet för Opinionsnämndens bibehållande (utan skryt) med mycken framgång. Tegnér och Wallin hade uppträdt med skarpa skriftliga Memorialer emot den. Men den blef bibehållen med mycket stor pluralitet.» Geijer, *Saml. skr.* 12, s. 248. Se även s. 250. Anna Tegnér berättar för sonen Christoffer, hur uppbragt Tegnér vid denna tid var över riksdagens gång. »Han (Tegnér) har ej varit så frisk under en åtta dagars tid», skriver Anna Tegnér, »men hans sista bref var dock lugnande i anseende till hans hälsa; men deremot var hans

Han skrev nämligen följande om eftermiddagens förhandlingar: »Ett par andra voteringar förlorade jag på eftermiddagen, men på ett hår. Dervid hade jag likväl det nöjet att med mycket bifall få snusa åt Geijer. Sakerna voro mig likgiltiga och af föga betydhet.»¹ Det var vid behandlingen av frågan om att avskaffa rikets allmänna ärenders beredning, som Tegnér fick glädjen att ge Geijer en vass replik. Denne ville behålla den allmänna beredningen som nödvändig och nyttig vid en noggrann prövning av administrativa besvärsmål, särskilt då de ecklesiastika, eftersom intet ecklesiastik-kollegium funnes.² Biskop Wallenberg däremot framhöll, att frågorna bleve så väl förberedda i kollegierna och statsrådet, att den allmänna beredningen syntes överflödig.³ Tegnér var av samma mening. Den utgjorde blott i vissa mål, menade han, en dubbel beredning med samma föredragande som i statsrådet, dit ju intet mål inkom utan att ha prövats på flera ställen. »Hvad Ecclesiastik-mål angår», framhöll han, »äro de 12 Consistorierne att anse såsom lika många serskilda Beredningar.»⁴ Geijer invände, att han av de långa besvärsmålen i Beredningens protokoller funnit, att konsistoriernas jurisdiktion ej alltid vore så tillfredsställande.⁵ Tegnér, som onekligen haft en del besvärliga mål, blev retad och lät uppsalaprofessorn veta, att bland konsistorierna även funnes tvenne akademiska, som ej heller minskade besväret.⁵

En domstol, som enligt Tegnér's uppfattning varken vilade på lagens grund eller hade sina rötter i urgammal svensk rättstradition, sårade hans känsla för den historiska kontinuiteten och uppväckte intelligensaristokratens misstro. För honom — liksom för många andra vid denna tid — var den allmänna opinionen blott resultat av demagogiska avisskrivares verksamhet. Hans hat mot nämnden måste naturligtvis ökas, ju mer det blev tydligt, att detta institut indrogs i de rent partipolitiska striderna. Varje gnista av ett objektivt bedömande tycktes därmed vara borta och likheten med den antika ostracismen fullständig.⁶ Närmast komiskt verkar det, att han med knapp nöd undgick att bli vald till ledamot av den opinionsnämnd, som sammanträdde i april 1829. »Efter hvad jag yttrat om denna infama domstol», skriver han då till sin hustru, »kunde jag ej emottaga ett sådant förtroende. Jag undrar på Wallin, som emottog anbudet.»⁷

sinne ytterst uppbragt. Han är ej nöjd med Riksdagsbesluten, ty allt kan ej gå efter hans önskan. Hans betänkande mot Heljedagarnas indragande har väckt mycken förbittring i synnerhet inom Riddarhuset, ehuru det ändå i det hela med beundran läses och köpes.» (Anna Tegnér till Christoffer Tegnér 16 mars 1829. T. fb. L.)

¹ T. till Anna T. 24 febr. 1829, T. fb. L.

² *Pr. prot. 1829*, 2, s. 692 f.

³ *Pr. prot. 1829*, 2, s. 687 f.

⁴ *Pr. prot. 1829*, 2, s. 695.

⁵ *Pr. prot. 1829*, 2, s. 697.

⁶ E. Bratt, *a. a.*, s. 200 f.

⁷ T. till Anna T. 14 apr. 1829, T. fb. L. Även på liberalt håll tvivlade man på opinionsnämndens oväldighet. I inledningen till 1830 års representationsförslag skriver J. G. Richert: »Äfven emot Rikets *Högsta Domare* kunna anledningar till klander yppas; men för dem, som för andra, bör den allmänna rättsregeln gälla, att ingen dömes ohörd. Blotta opinionen må grundläggas anklagelse; men för en laga dom fordras laga ransakning. Rättvisan framgår offentligt och skyr ej att säga ut sin mening. Man föreställe sig icke, att dess språk värdigt uttryckes i tysta opinionssedlar; och man förgäte alldrig, att ett Folk, som vänjer sig att utöfva godtycke, också snart nog måste tåla att godtyckligt behandlas.» C. H. Anckarswärd och J. G. Richert, *Förslag till National-Representation*, s. IX f.

Från riksdagen 1823 vilade ett förslag till en ny organisation av regeringsmakten, som avsåg att bringa enhet, kraft och sammanhang i ärendenas behandling. Det gällde ingalunda en ministeriell styrelseform i detta ords egentliga mening, utan man hade bibehållit den gamla kollegialformen med vissa modifikation, som skulle befordra ärendenas gång och åstadkomma mera samband mellan styrelsens olika organ, alltså ett slags syntes av ministerial- och kollegialprinciperna. Från konservativt och regerings-troget håll avvisade man i allmänhet kraven på departemental reform med den motiveringen, att ministrarna skulle komma att emancipiera sig från konungens vilja och bilda en »intermediär» makt, som kunde befaras inkräkta både på konungens myndighet och folkets fri- och rättigheter. Den liberala oppositionen åter hoppades, att statsrådsreformen skulle öppna möjlighet för egentlig »ministerstyrelse» och — tillika med representationsreformen — leda fram till liberalismens huvudmål — det parlamentariska styrelsesättet. I ett anförande vände sig Geijer med kraft mot varje slag av ministerstyrelse, eftersom en sådan alltid utvecklade sig till en aristokratisk makt mellan regenten och folket. Han förblev trogen sin ledande grundsats att kämpa mot alla mellanmakter. För övrigt saknade Sverige numera »en stark aristokrati», som kunde uppbära en ministerstyrelse, en brist, som Geijer ingalunda beklagade.¹ Tegnér delade icke de konservativas farhågor. Han fann den föreslagna ändringen av styrelseverken i vissa delar nyttig men i andra icke antagbar, varför han ansåg det bäst att avslå den, så länge icke nödvändiga ändringar föreslagits. Ej heller kunde han finna, att utskottet syftat till »en sådan Minister-Styrelse, som t. ex. i England eller Frankrike, hvilken der åtföljdes af rättigheten att till och afsätta de under Ministrarne stående Tjenstemän, samt att utfärda beslut utan Konungens underskrift». Den nu föreslagna förändringen syntes honom blott syfta till att påskynda ärendenas behandling. Att han röstade för avslag berodde endast därpå att utskottets förslag innehöll flera icke antagbara punkter.² Tegnér följde sin moderata linje och delade i denna fråga varken de konservativas farhågor eller de liberalas förhoppningar. Han såg i den föreslagna styrelse-reformen företrädesvis en teknisk förändring, som skulle påskynda ärendenas behandling men ingalunda ha de ödesdigra konsekvenser, som Geijer, Gravander och andra siade om. Liksom de konservativa önskade Tegnér ingalunda någon ministerstyrelse, men han hyste ej heller någon fruktan för en partiell reform. Över huvud förstod han ej oppositionens förhoppningar, att vägen till ett parlamentariskt styrelsesätt skulle förberedas genom departementalreformen. Han var alltjämt lika främmande som vid 1820-talets början för tidens parlamentariska idéer, för själva *grundsynen* i liberalismen. Hans åskådning, sedd från denna synpunkt, skulle kunna betecknas som antiliberal.

I det tidigare citerade brevet till Billow skriver Tegnér: »Det förstås af sig sjelft att jag talar mot Indragningsmakten, men jag talar äfven, och af samma skäl, mot Opinionsnämnden, i sin nuvarande form.»³ Klart har han här bekänt sin uppfattning av indragningsmakten, som han jämför med den av honom hatade opinionsnämnden. Han skulle av samma skäl tala mot dem båda. Vi ha redan sett, hur han infriat detta beträffande näm-

¹ *Pr. prot. 1829*, 2, s. 681 ff.

² *Pr. prot. 1829*, 2, s. 672 f., 686 f.

³ *Saml. skrift.* 6, s. 472.

den. Ett ännu högtidligare löfte att kämpa för tryckfriheten avger han i ett brev till hustrun två dagar före debatten om indragningsmakten. Det heter däri: »I morgon förestå nya strider. Deribland är tryckfrihetsfrågan den viktigaste. Gud gifve mig kraft att rätt utföra hvad jag tänker. Jag förtviflar om utgången; ty af 8 Biskopar är jag den ende för Nationens dyrbaraste och enda frihet. Hofpartiet som är starkt i Prestståndet gör hvad det kan. Jag skall göra hvad *jag* kan deremot, ehuru få för närvarande begripa hur ärligt jag menar med Svenska folket. Men nog kommer den dag då man förstår det.»¹ Knappast någon gång under riksdagen har han så tydligt markerat sin motsatsställning till sina konservativa regeringstroga ämbetsbröder som här. Han framställer sig som en oförstådd kämpe för »Nationens dyrbaraste och enda frihet», trogen den frihetens höga genius, som han alltifrån sin ungdom tjänat. Något egendomligt förefaller hans patetiska uttalande, vilket knappast står i proportion till uppgiften: att tala mot ett institut, som ändock var så allmänt hatat. Ännu mera förvånad blir man, när prästeståndets protokoll visar, att biskop Tegnér under hela denna häftiga debatt — tigit. Vilka orsakerna kunna ha varit till hans tystnad, är numera omöjligt att avgöra. Man kan gissa, att han möjligen försuttit det psykologiska ögonblicket att tala eller att han blivit förekommen och då ansett det onödigt att upprepa samma argument i den långa debatten. Men i så fall borde han ha instämt med någon som talat mot indragningsmakten. Som bekant stälpte bondeståndet förslaget genom att överraskande rösta för indragningsmaktens bibehållande, av allt att döma påverkat från högsta ort.² Det finns icke någon anledning antaga, att Tegnér givit vika för dylika påtryckningar från regeringshåll och blott nöjt sig med att rösta. Det hela förblir en gåta, och hans brev till hustrun följande dag (den 27 februari 1829) ger ej heller någon ledning. Han berättar i detta, att tryckfriheten gått igenom i ståndet blott med en enda rösts majoritet. »Denna seger tjenar dock till ingen ting», skriver han, »ty Bönderna ha förkastat den, och i sådana frågor måste alla fyra stånden vara ense. Obehagliga rykten om inflytande på Bondståndet äro i omlopp. Spänningen stor mellan kung och folk. Gud gifve vi vore väl hädan.»³ Tegnér's alltid vakna kritik, när konungamakten grep till påtrycknings- och lockelsemedel för att befordra sina politiska syften, fritar honom från varje misstanke att själv falla för inkonstitutionella metoder. I ett ganska stormigt plenum om juryens avskaffande och om ställande av borgen för periodiska skrifter utgivande infriade han också senare sina löften att tala för nationens dyrbaraste frihet. Han hävdade, att tryckfriheten var den viktigaste av grundlagarna, och kallade den för »en *andelig* Statsreglering», vilken vore mera maktpåliggande än den andra, som alltför länge sysselsatt rikets ständer. Tryckfriheten vore den konstitutionella frihetens naturliga och förnämsta värn, helst i konstitutionens ungdom. »Jag älskar Tryckfriheten såsom mennisko-sinnets allmänna rätt, som bildningens organ, som Samhällets lifsprincip, som Grundlagens kärna», bekänner han, men juryen vore en främ-

¹ T. till Anna T. 24 febr. 1829, T. fb. L.

² K. Wickman, *Karl XIV Johans regering och den liberala oppositionen under 1830-talets senare hälft*, s. 18. Se även C. A. Breitholtz, *Interiörer från Carl XIV Johans tid*, s. 4 ff.

³ T. till Anna T. 27 febr. 1829, T. fb. L.

mande missväxt inom vårt rättsväsen, ett privilegierat forum, som genom sin egendomliga sammansättning nästan tvingade till partiskhet. Dess omisskänneliga släktskap med opinionsnämnden bidrog naturligtvis till Tegnér's negativa uppfattning av detta rättsinstitut. Han hävdade med skärpa, att tryckfrihetsmål borde föras till vanliga domstolar. Visserligen erkände han, att tryckfrihetsbrott vanligtvis vore av en så obestämd natur, att de måste dömas icke efter bokstaven utan efter författarens tydliga avsikt. Men detta kunde bättre förverkligas »af en lagfaren och opartisk Domstol» än av en »olagfaren Nämnd med alla Elementer till ensidighet». Ej heller fann han någon risk i att regeringen skulle utöva ett otillbörligt inflytande på domarmakten. Men om ett sådant kunde tänkas, skulle det väl snarare komma från underdomstolen och författaren, vilka välja var sin tredjedel av juryn, än från överdomstolen, som är sammansatt av bildade och oberoende män.¹ Och i slutet av yttrandet pekade han på det frihetsideal, som alltid varit hans ledstjärna i hans samhällstänkande: »Det gifves i mennisko-samfund ingen annan verklig frihet än en lagbunden. Hvad som icke tål Lagens och Domstolens pröfning, är eller blir sjelfsvåld, ej frihet.»²

Se, upp till Statens nya Tempel tåga
ej skilda Stånd, men blott ett Brödrafolk,

sjöng den unge Tegnér i Svea. I dessa verser uttryckte han sin förhoppning, att den gamla fyrståndsriksdagen måtte ersättas med en demokratisk representation, som skulle skänka det pånyttfödda landet frid och enighet. Det skulle sedan dröja ända till Oscarstalet 1823, innan skalden åter tager upp detta ämne. Då tillämpade han även på den svenska fyrståndsriksdagen det historiska betraktelsesätt, som genomgående karakteriserar Oscarstalet, och fann den vara en fullt naturvuxen och historiskt betingad organism i Sveriges statsliv. »Man klandrar vår egen Statsinrättning», sade han, »och uttömmer sig i vidlyftiga anmärkningar öfver den fyrdubbla orimligheten af vår ståndsskillnad, och representationen som grundar sig derpå.» Han ville ej heller teoretiskt försvara den, men som ett seklernas verk hade den blivit nationens egendom: »Svenska Historien hvilar på dessa fyra pelare, liksom våra Förfäders himmel uppbars af fyra dvergar.»³ Intressant är att mot detta visserligen en aning ironiska men i stort sett positiva uttalande ställa hans hårda dom över Sveriges historiska statsformer i ett brev till svågern G. Billow den 13 februari 1829. Tegnér hade som riksdagsman redan hunnit bliva utledsen på det omständliga och tungrodda i fyrståndsrepresentationen. »Om du vore här», skriver han till Billow, »skulle du finna huru orimligt icke blott vår Representation, utan äfven i allmänhet alla våra historiska Statsformer äro. Deras väsentliga syfte är — ett retarderande, användt på vår verldsbekanta Svenska betänksamhet: (så ofta neml. frågan ej är om uppenbar sottise som Götha Kanal, då vi alltid äro färdiga), det är egenteligen att sätta tyglar på en sköldpadda. Min själ vämjes vid denna fyrklufna uselhet. Utan en Revolution kan intet förnuft inbringas i våra grundlagar som egenteligen blott

¹ *Saml. skrift.* 6, s. 283 ff.

² *Saml. skrift.* 6, s. 285—286.

³ *Saml. skrift.* 4, s. 98 f.

äro en stor Skråordning.»¹ Naturligtvis får man vara försiktig och ej draga för bestämda slutsatser ur en jämförelse mellan dessa båda uttalanden. Det tidigare är ju övertänkt och avsett för en större åhörarkrets; det senare är snarast ett tegnérskt vredesutbrott i ett intimt brev. I uttalandet till Billow finns ingen respekt för det historiskt givna och naturvuxna i den svenska fyrståndsriksdagen, blott ett djupt förakt för dess ledamöter och arbetssätt. Detta är ju samma negativa kritik, som man finner hos honom under tidigare riksdagar, här blott mera markerad efter erfarenheterna vid den pågående riksdagen. Nu önskar han till och med revolution, men hur han tänkt sig en förändring, vet man ingenting om. Han kommer aldrig med några positiva förslag. Denna ytlighet, förenad med uttalanden, som förorsakas av tillfälliga irritationer, gör, att det alltid är vanskligt att bilda sig en uppfattning om hans verkliga ståndpunkt. Det mest troliga är, att skalden aldrig gjort klart för sig, vad som skulle sättas i det gamlas ställe. Han hade åtskilligt gemensamt med de människor, som kritisera allt men icke kunna ge något svar på hur de vilja ha det. Säkerligen avsåg han ej en förändring, som skulle ha passat det liberala lägret, där representationsreformen blev det viktigaste ledet i kampen för parlamentarism, ett mål, som var Tegnér fullständigt främmande. Han tröttnade emellertid aldrig att klaga över långsamheten och omständligheten i riksdagsarbetet och drog sig ej för de mest drastiska uttryck, när det gällde att karakterisera detta. »Jag tänker», skriver han t. ex. vid ett tillfälle, »att den sköldpadda, som vi kalla Riksdag ruttnar under resan innan hon hinner fram, som ett förmultnadt as.»² Liknande uttryck om riksdagsarbetet återfinner man i nästan varje brev. Men det var icke blott det förvända och otympliga i fyrståndsriksdagen, som väckte hans vrede, utan även många av de olika ståndens ledamöter, vilka han fann okunniga, falska och egoistiska, framkallade en djup aversion hos honom. Vi ha tidigare sett hans negativa uppfattning av prästerna, vilka enligt hans mening blott intresserade sig för småaktiga och egennyttiga frågor och som under riksdagen visade varken ära eller redlighet. Samma hårda domar fäller han över de övriga stånden. »Ledsamheter, krångel, afundsjuka och förtal», heter det t. ex. i ett brev till makan, »det är mina Riksdagsnöjen. Jag kan ej annat än förakta detta eländiga slägte. De få som äro ärliga äro dumhufvuden, och de som begripa något äro skälmar.»³ När Tegnér sade sig icke känna någonting, som han föraktade mera än Svea Rikes Ständer, är det intelligensaristokraten, som inkompetensförklarar sin tids riksdagsmän. Hans djupa förakt — och vad har Tegnér ej föraktat? — för medelmåttan, okunnigheten och oärligheten hos riksdagens ledamöter blir ju allt mer och mer markerat under 1830-talet. Tegnér längtade bort från Stockholm och dess riksdagsintriger och anklagade de »begge Bondstånden, det adlade och det oadlade», för att onödigtvis fördröja riksdagens slut.⁴ Riddarhusoppositionen gjorde i sin dumhet, menade han, allt för att förlänga riksmötet, och han fann det oanständigt, att de övriga stånden skulle »bero af några remitterande Vanvettingar».⁵ Sina danska

¹ *Saml. skrift.* 6, s. 471 f.

² T. till Anna T. 31 mars 1829, T. fb. L.

³ T. till Anna T. 6 mars 1829, T. fb. L.

⁴ T. till Anna T. 2 okt. 1829, T. fb. L.

⁵ T. till Anna T. juli 1829.

vänner låter han artigt veta, hur utmärkt allt är ordnat i deras land jämfört med i Sverige. »Jag lyckönskar Er som ha Er frihet till skänks», skriver han t. ex. vid slutet av riksdagen till A. Oehlschläger, »hvaremot vi måste köpa den med en gammal förrutnad representation som icke föreställer men endast utledsna Nationen.»¹ Att av hans positiva uttalanden om det danska enväldet draga den slutsatsen, att han i det såg en värdig förebild för Sveriges statskick, vore dock säkerligen felaktigt.

Som bekant hörde Göta kanal till de frågor, som vid varje riksdag efter 1809 tagit ständernas uppmärksamhet i anspråk. Men knappast någon gång tidigare hade angreppen varit så skarpa och bittra som under denna, och ej heller hade de så direkt riktats mot kanalens upphovsman, Baltzar von Platen. Det anslag, som beviljats 1823, hade som vanligt icke räckt, och nu behöfdes ytterligare nära 850,000 rdr. Karl Johan hyste ett särskilt intresse för kanalbygget och dess chef och lovade honom att giva bolagets anslagskrav förord vid den stundande riksdagen. Regeringen begärde 100,000 rdr av denna summa i förskott för att ge kanaldirektionen möjlighet att i tid påbörja årets arbeten. De sammansatta stats- och bankoutskottens majoritet intog en bestämt avvisande ställning och avstyrkte allt förskott. Utskottens betänkande föranledde häftiga debatter, och kanalfrågan blev ett av oppositionens paradnummer. Särskilt häftiga voro C. H. Anckarswärds och A. Danielssons angrepp på kanaldirektionen för dess misstag och felberäkningar. Här kunna vi ej skildra alla dessa lidelsefulla debatter, i vilka för övrigt person och sak ofta sammanblandades.² På riddarhuset kämpade vid den första remissdebatten kanalens egentlige upphovsman sin sista stora strid för sitt verk. Han påminde om att tanken att med en kanal sammanbinda östra och västra haven icke ursprungligen varit hans utan Svea folks och konungars. Även om han felat i enskildheter till följd av »menschlighetens allmänna lott», skulle dock kommande släkten erkänna, att han ej misstagit sig om slutmålet. »Med lugn», sade han, »skall jag ock möta deras dom, väl vetande, att de skola finna fel i min förmåga, ej i viljan.»³ I prästeståndet var Geijer huvudtalarren. Han vädjade till kanalens motståndare att tänka på nationaläran och ej så nära fullbordandet efter alla uppoffringar uppge företaget. Skickligt mötte han de liberala på deras egen mark, i det att han pekade på riskerna av ett uppskov. Geijer slutade sitt anförande: »Men det vågar jag också ut säga: den som stående på brädden af Götha Canal, nu blott genom några tusen alnar skild från hafvet, kan rösta för stillastående, eller för ett uppskov, som blir detsamma som ett stillastående, som kan vilja bortkasta alla de millioner Riket på detta Storverk bekostat, utan att genom dess nu så nära fullbordan öppna den enda möjlighet, som pröfvar verket; den synes mig tänka hvarken på det förflutna, eller på det tillkommande, utan endast på det närvarande, och på ögonblickets passioner.»⁴ I det kanalkrig, som häftigare än någonsin rasade under den långa riksdagen och framför allt i pressen, där de liberala tidningarna med vissa undantag förde oppositionens talan mot kanalföretaget, ställde sig Geijer på regeringens och ka-

¹ *Saml. skrift.*, 6, s. 497. Jfr även brev till Herman Beck 3 jan. 1834, *Saml.-Tegnér*, Es., Lunds UB.

² Se om detta H. Lundh, *Göta kanals byggnadshistoria*, s. 405 ff.

³ *R. o. A. prot.*, 1829, 18, s. 6 ff.

⁴ *Pr. prot.* 1829, 3, s. 364—367.

nalvännernas sida. Den tredje statsmaktens intresse för Göta kanal var om möjligt ännu större än riksdagsmännens. »Mer än vid någon annan samtida frågas behandling märker man», säger Herbert Lundh, »här prov på en från två håll förd målmedveten bearbetning av det allmänna tänkesättet.»¹

Vilken var nu Tegnér's ställning i denna strid? Utan överdrift kan man påstå, att han alltid betraktat kanalföretaget som den verkliga riksolyckan, vilken förstört statens affärer och hindrat landets sunda ekonomiska utveckling. Han sparade ej heller på sitt bitande hån, när Göta kanal kom på tal. En gång t. ex. klagade han för Brinkman över landets usla postväsen. Man hade millioner att nedgräva i Göta kanal, på vilken man ingenting hade eller skulle få att skeppa, men några hundra rdr till en postinrättning kunde man ej erhålla: »Hade man ändå i stället för Götha Canal företagit sig att t. ex. hugga ut Åreskutan till en ärestod öfver Riksens Ständer, hvilket varit vida mer poetiskt och äfven så nyttigt som Canalen, så skulle saken icke ha förargat mig.»² Och knappast har han under den stora kanalfejden 1829 kommit till någon mer positiv uppfattning av företaget. I det tidigare citerade brevet till svågern Billow (d. 13 februari 1829) kritiserade han skarpt fyrståndsriksdagens betänksamhet. Den vore blott färdig att handla, när det gällde en »uppenbar sottise som Götha Kanal».³ Den 20 mars, alltså tre dagar före den första debatten om kanalen i prästeståndet, skrev Tegnér följande till sin konsistorienotarie A. G. Ahlstrand: »Götha kanal har haft en motgång då de sammansatta Utskotten afstyrkt allt förskott; dock är att förmoda det anslag till dess fullbordande vid Riksdagens slut måste beviljas, till följe af ordspråket: jamais sottise à demie.»⁴ Uttrycket »måste beviljas» skulle möjligen kunna tydas så, att Tegnér visserligen alltjämt betraktade kanalen som ett misstag men redan var övertygad om nödvändigheten av att fullborda verket, om ej alla millioner, som det hittills kostat, skulle helt förloras.⁵ Tegnér's ståndpunkt närmar sig den, som Geijer tre dagar senare framförde i debatten, även om det finns en avgörande skillnad i helhetssynen. Geijers inställning var givetvis mera positiv. Vid en senare debatt om förskottet den 13 april följde han också Geijer, som i sitt anförande indelade opinionen i tre klasser: först den, som anser, att företaget motsvarar det stora målet, för det andra den, som ej tror, att kanalen skulle bära sig men ändock bör fullbordas för nationalärens skull, då verket är så nära sitt slut, och slutligen för det tredje den, som anser företaget så skadligt, att man snarast bör avbryta det.⁶ Geijer bekände, att han hörde till den första klassen. Tegnér erkände lika öppet, att han räknade sig till den mellersta. Göta kanal måste fullbordas, fastslog han, icke för att landet skulle vinna någon förmån men därför att arbetet skridit så långt, att det vore en nationalvanära att upphöra därmed: »Att fullända Canalen anser jag för en Nationens heders-skuld, som måste godtgöras, på hvad sätt den också må hafva uppkommit.»⁷ Land-

¹ H. Lundh, *a. a.*, s. 452.

² *Saml. skrift.* 4, s. 180 f.

³ *Saml. skrift.* 6, s. 472.

⁴ T. till A. G. Ahlstrand 20 mars 1829, *Saml.-Tegnér, Es., Lunds UB.*

⁵ *Pr. prot. 1829*, 4, s. 216 f.

⁶ *Pr. prot. 1829*, 4, s. 240.

⁷ Se Tegnér's negativa uppfattning även efter 1830 av kanalbygget, *Saml. skrift* 7, s. 136, 353, 434.

qvist har betonat Geijers avgörande inflytande på utgången av debatterna i prästeståndet. Han finner ett bevis därpå i Tegnér's anspelning på Geijers klassificering av opinionen om kanalen och menar, att dennes ord om nationaläran »krossade Tegnér's hjärta».¹ Frågan är väl, om ej Tegnér ansåg resultatet på förhand givet och redan vid riksdagens början kommit till den ståndpunkt, som han sedan framförde på debatten den 13 april. Ibland tänkte dock de båda stora lika.

Den 6 december 1829 avled von Platen, och kort därefter godkände ständerna det begärda anslaget till Göta kanal. Så segrade efter döden den outtröttlige kämpen, även om ej — som det antagits — underrättelsen om dödsfallet skulle ha avgörande inverkat på beslutet.² Redan den 12 december 1829 kunde man i *Heimdall* läsa den bekanta tegnér'ska gravskriften, som inhuggits på Baltzar von Platens gravvård vid Motala Ström:

Mannen med det fasta sinnet,
med sin Romar-viljas makt,
tillhör nu allenast minnet,
som vet mera, än det sagt.
I sitt lif han aldrig svigtat,
därför, död, han hvile tryggt
vid de böljor, sjelf han diktat,
på den strand, han sjelf har byggt.³

Det är von Platens personlighet, som skalden här ger sin oförbehållsamma hyllning. Vi kunna ej heller visa, att han någonsin fällt ett klandrande ord om von Platen som kanalbyggets chef.⁴ Kritiken drabbade alltid rikets ständer, som tanklöst understött företaget. I en autograf av Tegnér med namnen på 38 »svenska snillen» är Platen det första.⁵ Hjältekyrkaren Tegnér inspirerades av mannens okuvliga vilja, av Karl XII-draget att aldrig ge vika och väl också av det tragiska i von Platens död det år, då striderna rasade häftigast om hans livsverk och när kanalverket ändock stod nära sin fullbordan. Ser man dikten på detta sätt, ligger det intet egendomligt däri, att gravskriftens ton så helt avviker från den som kännetecknar alla Tegnér's uttalanden om Göta kanal.⁶ Han kunde, vad många i samtiden ej förmådde, skilja mannen från verket och se det stora i Baltzar von Platens outtröttliga och ädla strävan.

I inledningen till denna uppsats satte vi som vår uppgift att bland annat undersöka, om Tegnér förblivit trogen sin typiska förmedlingspolitik från 1820-talet. Det har tydligt visat sig, att hans uttalanden och verksamhet under riksdagen 1828—30 icke berättiga oss att hänföra honom till något bestämt läger, varken det regeringstroga eller det oppositionella. Visserligen intager han en regeringstroga och konservativ ståndpunkt i några fall, t. ex. i frågan om opinionsnämndens avskaffande och om indragningen av vissa helgdagar. Dock äro dessa frågor knappast partiskiljande. Den liberale Joh. Gabr. Richert kritiserade ju ganska skarpt opinionsnämnden i sin inledning till det bekanta förslaget till representationsförändring,

¹ Landqvist, *a. a.*, s. 503.

² H. Lundh, *a. a.*, s. 426.

³ *Saml. skrift.* 6 s. 56.

⁴ *Saml.-Tegnér*, Es., Lunds UB.

⁵ Se Wrangels kommentar i Tegnér, *Saml. skrift.* 6, s. 573.

⁶ Vid ett enda tillfälle under 1823 års riksdag kritiserade Tegnér von Platen som politiker men ej som människa. *Saml. skrift.*, 4, s. 282 f.

och Tegnér's åsikt i frågan om helgdagarna delades av många liberala inom stånden. Så hade t. ex. Nils Månsson skrivit under det beryktade tagnér'ska utlåtandet. Över huvud bör man komma ihåg, att de konservativa och de liberala icke utgjorde några strängt avskilda partier med utpräglade parti-program i vår tids mening. Många skiftningar funnos mellan de båda yttelighetsriktningarna. Med en viss konservatism i några samhällsfrågor förenade Tagnér liberalism i flertalet andra. Hans liberala inställning kommer tydligt till synes i striden för lärarnas löneförhöjning, avskaffandet av den gamla psalmboken, tryckfriheten etc. En medlande ståndpunkt intager han till förslaget om statsrådets omorganisation genom departementalstyrelsens införande. I sitt stånd betraktas skalden som liberal, och själv talar han ofta om sina reaktionära, »obscurantiska» ståndsbroder. Att döma av hans korrespondens under riksdagen har han helt förblivit densamme som under tidigare år. Där möta vi åter den tagnér'ska kritiken mot *båda* de kämpande »partierna», längtan efter försoning mellan de stridande, känslan för det historiskt givna, likgiltighet för den politiska liberalismens *grundsyn* och *huvudkrav*, det intelligensaristokratiska föraktet för tidens halvlärda riksdagsmän och kannstöpande tidningsskrivare, allt typiska inslag redan i den unge Tagnér's politiska tankevärld. Undersökningen har åter visat omöjligheten, för att ej säga meningslösheten, i att söka placera en skald som Tagnér i något visst läger; han utgör sitt eget parti, vars enda ledstjärna är förnuftets ljus och kärleken till lagbunden frihet. Så uppfattade han åtminstone själv sin politiska verksamhet.
